

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

**НАУКОВИЙ ВІСНИК ПУБЛІЧНОГО
ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА**

ВИПУСК 6

2020

Том 3

Збірник наукових праць

Київ – 2020

НАУКОВИЙ ВІСНИК ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

Збірник наукових праць

Випуск 6, 2020

Виходить 6 разів на рік

Збірник засновано у вересні 2015 року.

Засновник: Науково-дослідний інститут публічного права.

Свідectво про державну реєстрацію – серія KB № 21525-11425 P від 08.09.2015.

Ухвалено до друку та поширення через мережу Internet вченою радою

Науково-дослідного інституту публічного права

(протокол № 12 від 15.10.2020 р.)

Збірник наукових праць «Науковий вісник публічного та приватного права» включено до переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з юридичних дисциплін на підставі Наказу МОН України № 409 17.03.2020 р. (Додаток 1)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Галуцько В. В. – доктор юридичних наук, професор (головний редактор); **Дрозд О. Ю.** – доктор юридичних наук, доцент (науковий редактор); **Віхляєв М. Ю.** – доктор юридичних наук, доцент; **Журавльов Д. В.** – доктор юридичних наук, професор; **Короєд С. О.** – доктор юридичних наук, доцент; **Курило В. І.** – доктор юридичних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України та Міжнародної кадрової академії, заслужений юрист України, Лауреат Премії Ярослава Мудрого, відмінник освіти України; **Мануїлова К. В.** – кандидат юридичних наук, доцент; **Севрук В. Г.** – кандидат юридичних наук; **Влад Вернигора** – L.L.M., BA (Hons), MA, DSocSc (Таллін, Естонія).

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію автора.

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Науковий вісник публічного та приватного права: Збірник наукових праць. Випуск 6. Т.3. К. : Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. 103 с.

У збірнику висвітлюються актуальні питання теорії та історії публічного адміністрування, адміністративного, конституційного, цивільного, трудового, екологічного, кримінального і кримінально-процесуального права.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів і студентів, усіх, хто цікавиться проблемами публічного та приватного права.

Адреса редакції:

Науково-дослідний інститут публічного права

03118, м. Київ, вул. Козацька, 116, к. 206, тел. (044) 228-10-31

www.nvppp.in.ua

ISSN 2618-1258 (Print)

ISSN 2618-1266 (Online)

© Науково-дослідний інститут публічного права, 2020

ЗМІСТ

Щавинська Ю. М. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВІЙ ТА СУДОВИЙ ЗАХИСТ РЕЧОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ	4
Невінгловська Ю. М. ДОСВІД КРАЇН-УЧАСНИЦЬ ЄС ЩОДО ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ТА ОБМЕЖЕННЯ МОНОПОЛІЗМУ	12
Зубов О. С. ПИТАННЯ ЩОДО ВИДАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ СПРАВЕДЛИВОГО ТА ЕФЕКТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ	18
Некрасова Н. І. ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ОБІГУ МЕДТЕХНІКИ ТА ТОВАРІВ МЕДИЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	23
Левенко О. С. ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТА КИТАЮ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСФЕРУ ІНОЗЕМНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	29
Яра О. С. ЛІЦЕНЗУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	36
Розсоха С. С. АДМІНІСТРАТИВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ НОТАРІАТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОЇ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	45
Ріхтер В. В. ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ В УКРАЇНІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА СУТНІСТЬ	51
Баришніков М. Р. ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я.....	60
Бойко В. П. КЛАСИФІКАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	66
Тополя Р. В. ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	73
Кудін А. А. ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНА НА ПЕРЕХІДНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ.....	79
Трунін Д. Ю. СОЦІАЛЬНА ОБҐРУНТОВАНІСТЬ ТА ФАКТИЧНИЙ ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАГЛЯДОВОЇ ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ.....	88
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	102

УДК 342.93(477)

Щавинська Ю. М.

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВІЙ ТА СУДОВИЙ ЗАХИСТ
РЕЧОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ**

У статті з'ясовано зміст і сформовано поняття «адміністративно-судовий захист речових прав в Україні». Доведено, що це адміністративна діяльність суб'єктів публічної адміністрації, вищих за ієрархією щодо державних реєстраторів, а також системою господарських судів. Вона спрямована на виявлення за змістом і сутністю порушених прав та інтересів власників речових прав, здійснених актом державної реєстрації речового права, та відновлення їх у процесі ухвалення апеляційного за своєю сутністю юридичного рішення.

Ключові слова: адміністративна діяльність, адміністративно-правовий захист, господарський суд, державний реєстратор, речове право, суб'єкт публічної адміністрації, суд, судовий захист.

The article clarifies the content and forms the concept of administrative and judicial protection of property rights in Ukraine. It is proved that this is the administrative activity of public administration entities higher in the hierarchy in relation to state registrars, as well as the system of commercial courts. It is aimed at identifying the content with the essence of the violated rights and interests of the owners of property rights carried out by the act of state registration of property rights and their restoration in the process of making an appellate legal decision.

Key words: administrative activity, administrative and legal protection, Commercial Court, court, judicial protection, property law, state registrar, subject of public administration.

Вступ. Будь-яке право має бути захищене. Воно має бути захищеним нормами права, а також відповідними інструментами, що практично втілюється в правореалізацію. У сфері адміністративно правового захисту

права власності особливе місце займає захист речових прав, адже до них належать практично всі об'єкти нерухомості, а також інші найбільш важливе для громадян і суспільства майно. Провідним інструментом публічного адміністрування у сфері адміністративно-правової охорони речових прав є інститут державної реєстрації. Проте як у будь-якій іншій сфері, у процесі реєстрації речових прав можуть виникнути помилки, а то і зловживання. Їх необхідно виправляти. Саме для цього законодавець передбачив таку стадію реєстрації речових прав, як оскарження рішень (актів) державних реєстраторів. Це може здійснюватися у квазісудовий (адміністративний) та судовий способи.

В умовах сьогодення на рівні законодавства здійснено певні кроки, що дозволили підвищити ефективність адміністративного й судового захисту речових прав. Проте в цій царині адміністративного і господарського права ще існують певні проблеми, які вимагають нагального доктринального, правореалізаційного та правозастосовного врегулювання.

До проблеми адміністративного та судового захисту речових прав в Україні звертали увагу вітчизняні вчені-адміністратисти В. Авер'янов, А. Авторгов, С. Беньковський, І. Бойко, С. Братель, О. Буханевич, В. Галунько, М. Гончаренко, М. Гурковський, І. Данильєва, Є. Додіна, М. Добкін, О. Єщук, А. Зеленов, С. Короєд, Л. Крупнова, С. Овчарук, Я. Пономарьова, А. Пухтецька, О. Лагода, Н. Лебідь, Я. Михайлюк, О. Пономарьов, А. Правдюк, К. Ростовська, С. Саїв, О. Соловійова, С. Стеценко, В. Сьоміна, О. Стець, І. Сторожук, Є. Харитонов, О. Юшкевич, Я. Тамаря, В. Тимошук, С. Чирик, А. Школик, О. Юшкевич, Ю. Чумак та ін. Проте вони безпосередньо питання адміністративного та судового захисту речових прав не аналізували, а зосереджували свої наукові пошуки на більш загальних, спеціальних чи суміжних викликах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права, теорії господарського права і процесу, доктринальних думок на цю проблематику вчених, чинного законодавства з'ясувати юридичну природу та зміст адміністративного й судового захисту речових прав в Україні.

Результати дослідження. Нормативним регулюванням провадження на стадії адміністративного та судового захисту речових прав та

адміністративної процедури реєстрації речових прав в Україні є низка нормативно-правових актів законодавчого й підзаконного характеру. Це зокрема: Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, закони України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», «Про звернення громадян», Господарський процесуальний кодекс України, Закон України «Про адміністративні послуги», постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», від 26 жовтня 2011 р. № 1141 «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно», накази Міністерства юстиції України від 28 березня 2016 р. № 898 «Про врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно, що розташоване на тимчасово окупованій території України», від 21 листопада 2016 р. № 3276 «Про затвердження Вимог до оформлення заяв та рішень у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». Треба зазначити, що спеціальний законодавчий акт, який урегулює адміністративно-процедурні відносини Верховною Радою України ще остаточно не ухвалений. Тим самим при здійсненні аналізу вченими та при правореалізації суб'єктам правозастосування необхідно користуватися доктринальними положеннями теорії адміністративного права у цій сфері.

Загалом треба зазначити, що видами адміністративно-правового захисту при оскарженні рішень (актів) державної реєстрації речових прав є: 1) реалізація, конституційне право особи на звернення і оскарження; 2) судовий захист і контроль; 3) діяльність суб'єктів громадянського суспільства у цій сфері та засобів масу інформації. У цій статті ми зосередимо свою увагу на перших двох.

У більшості випадків у юридичній літературі категорія «адміністративно-правовий захист» розглядається як складова адміністративно-правової охорони. Професор В. Галуцько, формуючи фундаментальну теорію адміністративно правової охорони, через призму забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина сформулював, що адміністративно-правова охорона права власності – це цілісна система упорядкованої свободи зберігання, переміщення товарів, іншого майна,

послуг, фінансових ресурсів та інтелектуальної власності, а також підтримки конкуренції, свободи економічної діяльності, справедливості, поваги до власників майна інших осіб, яка забезпечується суб'єктами публічного управління. Ним з'ясовано, що сутністю адміністративно-правової охорони права власності є забезпечення інтересів різноманітних суб'єктів зазначених правовідносин, а також правотворча, правозастосовна та правоохоронна діяльність суб'єктів публічного адміністрування [1; 2].

О. Єщук доводить, що з метою приведення вітчизняного законодавства до вимог світового товариства з лінгвістичного боку є потреба вживати слова «охорона», «захист» в одному розумінні як синоніми, розділяючи їх для потреб адміністративно-правової охорони таким чином: захист (охорона) у найвищому розумінні («protection in a very narrow sense») – це охорона у найвищому розумінні; захист (охорона) у вузькому розумінні («protection in the narrow sense») – це охорона у вузькому розумінні; захист (охорона) у широкому розумінні («protection in the broadest sense») – це охорона в широкому розумінні. Вченою сформовано теорію адміністративно-правових відносин охорони шляхом нормативно-правової легалізації фактичного змісту, що визначається на основі теорії природного права, соціологічного та психологічного підходів до його розуміння, щодо непорушності й ефективного відновлення прав, свобод і законних інтересів суб'єктів адміністративного права суб'єктами публічної адміністрації, які є зобов'язальними щодо постраждалої особи через законодавчо встановлену компетенцію зобов'язального характеру та адміністративно-владними щодо особи-правопорушника. Загалом зроблено висновок, що адміністративно-правові відносини охорони – це суспільні відносини, які врегульовані нормами адміністративного права та попереджують чи відновлюють порушені права, свободи чи законні інтереси фізичних і юридичних осіб [4].

Що стосується формального догматичного трактування адміністративно правового захисту речових прав в Україні, то воно здійснюється на основі Закону України «Про звернення громадян», яким передбачено, що громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів

масової інформації, посадових осіб як владних повноважень – стадія адміністративного оскарження актів стосовно державної реєстрації речових прав.

Воно здійснюється через звернення до Міністерства юстиції України, або його територіальних органів. Розгляд скарг Міністерством юстиції України та його територіальними органами здійснюється за заявою особи, яка вважає, що її права порушено, що подається в письмовій формі у порядку, визначеному ст. 37 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», і враховуючи положення Порядку розгляду скарг у сфері державної реєстрації, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1128.

Суб'єктами, що уповноважені на розгляд скарг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, є: по-перше, Міністерство юстиції України, яке розглядає скарги: 1) на рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав (крім випадків, коли таке право набуто на підставі судового рішення, а також коли щодо нерухомого майна наявний судовий спір); 2) на рішення, дії або бездіяльність територіальних органів Міністерства юстиції України; по-друге, територіальні органи Міністерства юстиції України, що розглядають скарги: 1) на рішення (крім рішення про державну реєстрацію прав), дії або бездіяльність державного реєстратора; 2) на дії або бездіяльність суб'єктів державної реєстрації прав. Територіальний орган Міністерства юстиції України розглядає скарги щодо державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації прав, які здійснюють діяльність у межах території, на якій діє відповідний територіальний орган. За наявності підстав для пересилання скарги за належністю Мін'юст чи відповідний територіальний орган пересилає її не пізніше п'яти днів з дня реєстрації Мін'юсту чи іншому територіальному органу з використанням системи електронного документообігу, про що повідомляється скажнику. За результатами розгляду скарги Міністерство юстиції України та його територіальні органи приймають мотивоване рішення про: відмову у задоволенні скарги; задоволення (повне чи часткове) скарги шляхом прийняття рішення про: а) скасування рішення про державну реєстрацію прав, скасування рішення територіального органу Міністерства юстиції України, ухваленного за

результатами розгляду скарги; б) скасування [5].

Судове оскарження рішення, запису щодо державної реєстрації речового права на нерухоме майно чи обтяження такого права за іншою особою в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно здійснюється за правилами цивільного або господарського судочинства залежно від суб'єктного складу сторін [11].

У юридичній літературі існує певні тенденції до розкриття проблеми господарського правового оскарження рішень державних реєстраторів щодо актів державній реєстрації. На наш погляд, найбільш системно аналізовану нами проблематику розкрив Ю. Чумак, що пропонуємо як критичний аналіз: виключна підсудність господарських судів з цієї категорії справ базується на положеннях ч. 3 ст. 30 ГПК і застосовується до тих позовів, вимоги за якими стосуються нерухомого майна як безпосередньо, так і опосередковано, а спорів, які можуть стосуватися як правового режиму нерухомого майна, так і інших прав та обов'язків, що пов'язані із нерухомим майном; спір про скасування рішення про державну реєстрацію речового права на нерухоме майно має розглядатись як спір, пов'язаний із порушенням цивільних прав позивача на нерухоме майно іншою особою, за якою зареєстроване аналогічне право щодо того ж нерухомого майна; відносини у сфері державної реєстрації речового права виникають між суб'єктом звернення за такою послугою та суб'єктом, уповноваженим здійснювати відповідні реєстраційні дії; державна реєстрація не є способом набуття права власності, а лише становить засіб підтвердження фактів набуття речових прав на нерухоме майно; навіть якщо буде встановлено, що суб'єкт державної реєстрації прав дотримався законодавства при внесенні запису про проведену державну реєстрацію права за іншою особою, це не є перешкодою для задоволення позову щодо скасування цього запису, якщо наявність такого запису порушує права чи охоронювані законом інтереси позивача; ухвалення судових рішень, пов'язаних із питаннями державної реєстрації, обов'язково має супроводжуватися одночасним визнанням, зміною чи припиненням цим рішенням речових прав, обтяжень речових прав; за загальним правилом судове рішення не породжує права власності, а лише підтверджує наявне право власності, набутого раніше на законних підставах,

у випадках, коли це право не визнається, заперечується або оспорується; державна реєстрація визначає лише момент, після якого виникає право власності, за наявності інших юридичних фактів, передбачених законом як необхідних для виникнення права власності; формулювання положень ст. 376 ЦКУ виключають можливість існування інших способів легітимізації самочинного будівництва та набуття права власності на таке нерухоме майно, ніж ті, що встановлені аналізованою статтею; видача свідоцтва про право власності не породжує виникнення права власності – воно лише фіксує факт наявності відповідного права, але не є правочином, на підставі якого це право виникає, змінюється чи припиняється; витребування майна з чужого незаконного володіння є формою захисту права, а не окремим обігоздатним майновим правом; рішення суду про витребування майна з чужого незаконного володіння є підставою для внесення запису про державну реєстрацію за позивачем права власності на нерухоме майно, зареєстроване у реєстрі за відповідачем; фізична особа, як власник нежитлового приміщення, має право використовувати його для здійснення підприємницької діяльності без набуття статусу підприємця; балансоутримувач не має права заявляти вимогу про повернення майна з оренди та повідомляти про відсутність наміру продовжити договір [9].

Висновки. Отже, адміністративно-правий та судовий захист речових прав в Україні – це адміністративна діяльність суб'єктів публічної адміністрації, вищих за ієрархією щодо державних реєстраторів, а також системою господарських судів, направлена на виявлення за змістом і сутністю порушених прав та інтересів власників речових прав, здійснених актом державної реєстрації речового права та відновлення їх у процесі ухвалення апеляційного за своєю сутністю рішення. Адміністративно-правий та судовий захист речових прав в Україні щодо оскарження актів рішень державних реєстраторів стосовно реєстрації речових прав є складною міжгалузевою конструкцією правознавства, в якій беруть участь норми цивільного права (щодо встановлення права власності), адміністративного (стосовно реєстрації речових прав), адміністративного при здійсненні квазісудового оскарження рішень державних реєстраторів та господарсько-процесуальних норм права при здійсненні судового оскарження.

Список використаних джерел:

1. Галуцько В. Адміністративно-правове регулювання у сфері господарювання (адміністративно-господарське право) : монографія / В. Галуцько, В. Олефір, Ю. Гридасов, І. Дьомін, О. Єщук; Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2011. 186 с.
2. Галуцько В. Адміністративно-правова охорона права власності в Україні: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків., 2009. 35 с.
3. Бойко І. Базові категорії права адміністративних процедур. Адміністративна процедура: особливості формування української концепції : матеріали Круглого столу, м. Харків, 15 вересня 2017 р. Харків : Національна академія правових наук України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017. 112 с.
4. Єщук О. Адміністративно-правова охорона: теорія, практика та перспективи розвитку: монографія. Херсон: Грін Д.С. 2017. 396 с.
5. Інформаційна картка адміністративної послуги державна реєстрація права власності на нерухоме майно. Виконавчий комітет Сумської міської ради. 2019. URL: https://cnap.gov.ua/sites/default/files/blanki/kartka_pravo_vlasnosti.pdf
6. Лагода О. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 Ірпінь, 2007. 21 с.
7. Оскарження рішень, дій або бездіяльності у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. Східне міжрегіональне управління юстиції. 2019. URL: <https://kharkivobljust.gov.ua/oskarzhennia-rishen-dij-abo-bezdiialnosti-u-sferi-derzhavnoi-reiestratsii-rechovykh-prav-na-nerukhome-majno>].
- Тамаря Я. Адміністративні процедури з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 18 с.
8. Чумак Ю. Судовий захист права власності: практика Верховного Суду. Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Presenation_Property_rights.pdf

9. Школик А. Адміністративна процедура та її співвідношення з суміжними поняттями. Вісник Львівського університету. Серія Юридична. 2014. Випуск 59. С. 185–193.

10. Юрисдикція спорів про скасування рішення, запису щодо державної реєстрації речового права на нерухоме майно чи обтяження такого права за іншою особою у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Північно-західний апеляційний господарський суд. 2019. <https://nwag.court.gov.ua/sud4874/pres-centr/news/760196/>

УДК 342.951:339.137.2+339.13.012.434 (477)

Невінгловська Ю. М.

ДОСВІД КРАЇН-УЧАСНИЦЬ ЄС ЩОДО ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ТА ОБМЕЖЕННЯ МОНОПОЛІЗМУ

У статті досліджено досвід країн-учасниць ЄС щодо публічного адміністрування економічної конкуренції та обмеження монополізму. Важливою запорукою зростання економіки в державі є боротьба з такими негативними проявами, як монополістичне становище.

Виходячи з аналізу європейського досвіду щодо публічного адміністрування економічної конкуренції та обмеження монополізму доходимо висновку, що особливу увагу звернуто на контроль і прозорість інформації в цій сфері, ухвалення ж рішень відбувається колегіально. Україні спільно з Європейським Союзом слід здійснювати ефективний контроль за дотриманням законодавчих норм конкуренції та обмежити монополізм.

Ключові слова: *публічне адміністрування, економічна конкуренція, підприємницька діяльність, Європейський Союз, досвід, монополізм.*

The article examines the experience of EU member states in public administration of economic competition and restriction of monopoly. An important guarantee of economic growth in the state is the fight against such negative manifestations as the monopolistic situation.

Based on the analysis of European experience in public administration of

economic competition and restriction of monopoly, we conclude that special attention is paid to control and transparency of information in this area, decision-making is collegial. Ukraine, together with the European Union, needs to effectively monitor compliance with competition laws and limit monopolies.

Key words: *public administration, economic competition, business activity, European Union, experience, monopoly.*

Вступ. Важливою запорукою зростання економіки в державі є боротьба з такими негативними проявами, як монополістичне становище. Ще 2012 року у Віснику Антимонопольного комітету було вказано, що найбільш монополізованими залишаються окремі галузі паливно-енергетичного комплексу, галузі транспорту та зв'язку, житлово-комунального господарства. Насамперед мова йде про сфери природних монополій. Найбільш конкурентними є ринки торгівлі й посередницьких послуг та агропромислового комплексу [1]. Ці питання залишаються актуальними, тому Україні необхідно взяти за основи напрацювання Європейського Союзу щодо публічного адміністрування економічної конкуренції та обмеження монополізму й позитивні аспекти застосовувати у державі.

В основу дослідження лягли роботи науковців з адміністративного права, а саме Б. Авер'янова, Р. Алімова, О. Бандурки, О. Безпалової, Ю. Битяка, З. Борисенко, П. Волвенко, В. Галунька, В. Гаращука, І. Голосніченка, С. Гусарова, А. Іванищука, С. Ківалова, Л. Коваль, О. Когут, Т. Коломоєць, В. Колпакова, А. Комзюка, С. Кузьменка,

О. Крупчан, І. Магновського, Б. Малишева, Р. Мельника, О. Наливайка, С. Онищенко, Т. Удалов, І. Полякова, Ю. Притики, В. Сердюк, А. Стрижак, Г. Христова, Д. Хорошковської тощо.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб дослідити досвід країн-учасниць ЄС щодо публічного адміністрування економічної конкуренції та обмеження монополізму.

Результати дослідження. Відповідно до Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, наша держава взяла зобов'язання запровадити умови для

посилених економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, зокрема завдяки створенню поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, як це визначено в розділі IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди, та підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, зокрема шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС[2]. 16 травня 2008 р. Україна вступила у СОТ, де дуже гостро контролюється один із принципів добросовісного конкурентного змагання. Угода СОТ про застосування антидемпінгових процедур дає змогу урядам країн-членів СОТ застосовувати відповідні заходи проти товарів, що ввозяться на територію країни за демпінговими цінами, у випадках, коли це завдає матеріального збитку вітчизняним товаровиробникам у цій галузі [3]. Це дозволить нашій державі та Європейському Союзу здійснювати ефективний контроль за дотриманням законодавчих норм конкуренції та обмежити монополізм. На сьогодні щодо цього діють Міжнародна конкурентна мережа (ICN) та Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

Європейський комісар із питань конкуренції (European Commissioner for Competition) має повноваження щодо контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції. До сфери відповідальності комісара входять: приведення до виконання правил конкуренції для ефективного функціонування внутрішнього ринку; примус до виконання правил конкуренції при злиттях і поглинаннях, субсидуванні (зокрема в галузі транспорту та енергетики); розвиток ринкового моніторингу; просування дотримання антимонопольного законодавства й міжнародної кооперації з антимонопольними органами за межами ЄС. У розпорядженні комісара з питань конкуренції при Європейській комісії діють генеральний директорат з питань конкуренції (Directorate-General for Competition), який сприяє йому у виконанні своїх обов'язків [4]. В історичному аспекті особлива роль у виданні антимонопольного законодавства належить США.

Прийнято вважати, що 1890 року ухвалено перший антимонопольний закон – Закон Шермана, який проголосив злочином перешкоджання вільної торгівлі створенням тресту (монополії) і вступ у змову з такою

метою. Акт зобов'язував федеральних прокурорів переслідувати такі злочинні об'єднання та встановлював покарання у вигляді штрафів, конфіскацій та позбавлення волі до 10 років. Акт Шермана діє по суті по сьогодні, включений у федеральний Кодекс Сполучених Штатів (частина 15, параграфи 1-7) [5]. 1914 року Акт Шермана було доповнено Актом Клейтона, спрямованим на захист дрібного підприємництва від обмежень, що їх встановлювали великі компанії. Цей Закон чіткіше сформулював, що таке «незаконне обмеження торгівлі», і забороняв цінову дискримінацію (надання преференцій окремим покупцям), а також продаж продукції тим дилерам, які зобов'язувалися не торгувати товарами конкурентів. Більш як за двадцять років, 1936-го, Конгрес ухвалив третій антитрастовий закон – Акт Робінсона–Петмана, який передбачав переслідування за заподіяння конкурентам будь-якої шкоди [6]. Крім того, у 1946 р. було ухвалено Федеральний закон «Про адміністративну процедуру» (Administrative Procedure Act), яким урегульовано питання про роботу різних адміністрацій, адміністративну нормотворчість і квазісудову діяльність, перевірку судом рішень адміністративних органів тощо [7, с. 97]. Окрім того у США існують спеціальні антимонопольні суди, які розглядають справи у сфері захисту економічної конкуренції.

Найбільш жорстке та розвинуте законодавство у сфері конкуренції у ФРН. Загальне керівництво здійснює Міністерство економіки та технологій, а також Відомство у справах картелів або Федеральна служба картелів, яке входить до складу Федерального міністерства економіки та технологій ФРН, однак є незалежною адміністративною установою. Має право виносити постанови та ухвалювати рішення з антитрестівських питань, а також постановляти судові ухвали в разі порушення антитрестівського законодавства, розглядає конкретні справи, здійснює контроль за застосуванням антимонопольного законодавства. Також діє Комісія з монополій, основною функцією якої є вивчення концентрації виробництва на окремих товарних ринках і підготовка висновків про монополістичну поведінку, в обов'язки комісії входить нагляд за ситуацією та раз на два роки надання міністру економіки рекомендацій у галузі економіки, тенденції, що свідчать про концентрації ділових операцій у ФРН, зокрема у сфері застосування положень Закону про контроль за

злиттям компаній та поведінкою на ринку домінуючих компаній [8].

2019 року Організацією Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку ухвалено Типовий закон про конкуренцію, яким передбачено розширення змісту статті 10 права Антимонопольних комітетів та запропоновано різні підходи до чинного антимонопольного законодавства та правила взаємодії. Особливої уваги звернуто на Мексику [9].

Що стосується Польщі, то в них діє Управління із захисту конкуренції та прав споживачів (UOKiK). У Польщі, як власне і в Україні, контрольні функції щодо публічних закупівель мають декілька органів. Насамперед це Агентство публічних замовлень, що існує з 1995 року і має статус окремого центрального органу виконавчої влади, яке координується Міністерством економіки. Вагомі повноваження має Вища палата контролю Польщі (аналог Рахункової Палати України), яка на відміну від України контролює процес використання коштів як державного, так і місцевих бюджетів, а також питання використання державного майна. До ключових органів, що здійснюють нагляд і контроль, необхідно також віднести Апеляційну палату оскаржень (орган оскарження), яка здійснює досудовий розгляд претензій учасників щодо організації замовниками процедур закупівель, і Відомство захисту конкуренції та прав споживачів, яке проводить розслідування щодо наявності змов. В Україні аналогічні функції здійснює Антимонопольний комітет. У підпорядкуванні Міністерства фінансів Польщі функціонує апарат уповноважених з контролю за використанням державних фінансів, зокрема на закупівлі. Уповноважені розглядають звернення щодо можливих порушень при витрачанні коштів та встановлюють відповідальність конкретних посадових осіб за порушення. Наразі в Польщі є 70 таких уповноважених. Крім цього є 16 (за кількістю воєводств) регіональних комісій, які виконують функції розгляду апеляцій. Окремий додатковий контроль здійснюється за закупівлями, фінансування яких повністю чи частково здійснювалося за рахунок коштів Євросоюзу. Такий контроль здійснює спеціальний департамент, що входить до складу Агентства публічних замовлень [10].

Висновки. Виходячи з аналізу європейського досвіду щодо публічного адміністрування економічної конкуренції та обмеження монополізму

доходимо висновку, що особливу увагу звернуто на контроль та прозорість інформації в цій сфері, де ухвалення рішень відбувається колегіально. Україні спільно з Європейським Союзом слід здійснювати ефективний контроль за дотриманням законодавчих норм конкуренції та обмежити монополізм.

Список використаних джерел:

1. Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України», № 1(44). 2012. 64 с.
2. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: [//zakon. rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text)
3. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі. Закон від 10.04.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-17#Text>
4. Швидка Т.І. Комплексне порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України законодавству ЄС щодо протидії картельним змовам. Економічна теорія та право. №3.2018. С.119-132
Вікіпедія. Акт Шермана. URL.https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BA%D1%82_%D0%A8%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B0
5. Досвід США, яким може скористатися Україна. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3247428-ak-borotisa-z-oligarhami-amerikanski-praktiki.html>
6. Никеров Г. И. Административно-процессуальное право США. Государство и право. 1997. № 12. С. 96–103.
7. Стадник К.О. Світовий досвід державного контролю за процесами економічної концентрації. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2013. № 3 (14). С. 162–167.
8. Конференція ООН по торгівлі та розвитку. Восемнадцатая сессия Женева, 10–12 июля 2019 года. Женева. 19 с.
9. Яременко С. Контроль публічних закупівель. Досвід Польщі для України. URL.<https://dozorro.org/blog/kontrol-publichni-zakupivel-dosvid>

polshi-dlya-ukrayini

УДК 342.951:343.211 (477)

Зубов О. С.

**ПИТАННЯ ЩОДО ВИДАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ
ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ
СПРАВЕДЛИВОГО ТА ЕФЕКТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ В
УКРАЇНІ**

У статті досліджено питання видання нормативно-правових актів як інструменту публічного адміністрування справедливого та ефективного правосуддя. Видання нормативно-правових актів як інструменту публічного адміністрування справедливого та ефективного правосуддя в Україні відіграє в дослідженні важливу роль, оскільки здійснювати управління в різних сферах не можливо без установлених офіційно відповідних правил, направлених на певну сферу діяльності.

Визначено, що в умовах сьогодення єдиного чіткого підходу до видання нормативно-правових актів не існує, у сфері правосуддя діє велика кількість нормативно-правових документів, які не є систематизованими і кодифікованими. У більшості випадків механізм реалізації цих нормативних документів не діє, наявні не тільки законодавчі прогалини, а й невідповідність стандартам ЄС, крім того деякі нормативно-правові акти суперечать один одному, що викликає певні труднощі при вирішенні та оформленні кінцевих рішень, і саме тому необхідно нормативно-правову базу у сфері правосуддя чітко кодифікувати, надавши єдину структуру.

Ключові слова: адміністративне право, судоустрій, судочинство, нормативні акти, суди, публічне адміністрування.

The article examines the issue of issuing regulations as a tool for public administration of fair and efficient justice. The issuance of regulations as a tool for public administration of fair and efficient justice in Ukraine plays an important role in our study, as management in various areas is impossible

without officially established appropriate rules aimed at a particular area of activity.

It is determined that in today's conditions there is no single clear approach to the issuance of regulations, in the field of justice there is a large number of regulations that are not systematized and codified. In most cases, the mechanism for implementing these regulations does not work, there are not only legislative gaps, but also non-compliance with EU standards, in addition, some regulations contradict each other, which causes some difficulties in deciding and making final decisions, clearly codify the legal framework in the field of justice and provide a single structure.

Key words: *administrative law, judiciary, proceedings, regulations, courts, public administration.*

Вступ. Видання нормативно-правових актів як інструменту публічного адміністрування справедливого та ефективного правосуддя в Україні відіграє для нашого дослідження важливу роль, оскільки здійснювати управління в різних сферах не можливо без установлених офіційно відповідних правил, направлених на певну сферу діяльності. В основу дослідження лягли роботи науковців з адміністративного права, а саме: В. Авер'янова, О. Бандурки, В. Бевзенка, О. Безпалової, Ю. Битяка, В. Галунька, В. Гаращука, П. Діхтієвського, А. Іванищука, В. Зуй, І. Голосніченка, С. Ківалова, В. Колпакова, Т. Коломоєць, А. Комзюка, О. Кузьменко, Р. Мельника, О. Ульяновської та інших.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб дослідити питання видання нормативно-правовий актів як інструменту публічного адміністрування справедливого та ефективного правосуддя.

Результати дослідження. Розглядаючи питання адміністративно-правових актів у сфері публічного адміністрування справедливого та ефективного правосуддя в Україні, проаналізуємо поняття, видання та вже існуючі нормативні документи цієї сфери. Слід зазначити, що в Україні відсутній відповідний Закон щодо ухвалення правових актів, такі спроби приймались у 2010, 2012 та 2014 році, однак проєкти або були відхилені, або зняті з розгляду.

Говорячи про відносини, що існують у державі, зазначимо, що вони як

правило регулюються відповідними нормами права. У нашому випадку це адміністративно-правові норми, які в собі містять конструкцію певної поведінки кожного відповідного суб'єкта (права й обов'язки). У загальному розумінні поняття адміністрування (від лат. *administro* – «керую») як стиль або форма організації державного управління здійснюється шляхом видання наказів і розпоряджень, а також застосування жорстких процедур контролю за їх своєчасним і правильним виконанням. Натомість механізм адміністрування – це система важелів та інструментів взаємодії суб'єктів і об'єктів державного управління різного рівня, що цілеспрямовано функціонує [1]. Однією з форм публічного управління є видання нормативних актів (нормативно-правових актів); видання адміністративних актів (індивідуальних адміністративних актів); укладення адміністративних договорів; учинення інших юридично значущих дій; здійснення матеріально-технічних операцій [2]. У нормативних актах насамперед формулюються адміністративно-правові приписи, заборони й дозволи, а також умови їх використання, у той час як в індивідуальних актах вони безпосередньо застосовуються до конкретних осіб [3].

Щодо визначення поняття «нормативно-правовий акт» серед науковців існують різні підходи. Сучасна правова енциклопедія тлумачить акт (лат. *actus*, від *ago* – «приводжу в рух») як документ, складений однією або кількома особами, що підтверджує якість установлених фактів, подій; як писані постанову, указ, грамоту державного, суспільного значення, офіційний документ, протокол або запис про якийсь факт [4, с. 21.]. Кодекс адміністративного судочинства трактує нормативно-правовий акт як акт управління (рішення) суб'єкта владних повноважень, який встановлює, змінює, припиняє (скасовує) загальні правила регулювання однотипних відносин і розрахований на довгострокове та неодноразове застосування [5]. Учені з теорії держави та права зазначають, що нормативно-правовий акт – це юридичний документ компетентного органу держави, в якому закріплено формально визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, що охороняється державною владою від порушень. Нормативно-правовий акт є основною формою (джерелом) права в Україні, результатом діяльності компетентних суб'єктів держави [6, с. 155].

Нормативно-правові акти видаються компетентними суб'єктами публічного адміністрування в ході розпорядчої діяльності до моменту їх безпосереднього застосування, це владні, втілені в установлену форму, волевиявлення суб'єктів публічної адміністрації, що безпосередньо впливають на нормативні норми й відносини з метою їх удосконалення відповідно до публічних інтересів. Юридичне значення нормативних актів суб'єктів публічного адміністрування полягає в тому, що вони є інструментом, за допомогою якого публічна адміністрація здійснює адміністративну діяльність щодо виконання адміністративних зобов'язань; є первинною формою публічного адміністрування, офіційним документом, що встановлюється в процесі адміністративної діяльності; з ними пов'язане виконання публічних функцій і розв'язання численних проблем в економічній, соціально-культурній та адміністративно-політичній сферах; у них міститься переважна частина всіх наявних у державі нормативних приписів, які поширюються практично на всіх суб'єктів владних повноважень, інших юридичних та фізичних осіб [7]. На нашу думку, такі визначення є не зовсім точними, оскільки наголос робиться на суб'єктах владних повноважень, не враховуючи ще одного суб'єкта – народ, який чітко прописаний Конституцією України, здійснює громадський контроль тощо.

Повністю погоджуємось із думкою В. Хоменка, яким запропоновано такі стадії щодо видання нормативних документів: ініціювання та підготовка проекту нормативного акта; розгляд та ухвалення нормативного акта; реєстрація нормативного акта; опублікування нормативного акта [8].

Що стосується нормативно-правових актів, які діють на сьогодні, то в них закріплено основні права та обов'язки суддів і їх є велика кількість. Це зокрема Конституція України, закони України «Про судоустрій та статус суддів», «Про державну службу», «Про Вищу раду правосуддя», «Про запобігання корупції», «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», а також Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України, Цивільно-процесуальний кодекс України, Кримінальний та Цивільний кодекси, постанова Верховної Ради України «Про Концепцію судово-правової реформи в Україні» тощо.

Висновки. Отже, в умовах сьогодення єдиного чіткого підходу до видання нормативно-правових актів не існує, у сфері правосуддя діє велика кількість нормативно-правових документів, які не є систематизованими і кодифікованими. У більшості випадків механізм реалізації цих нормативних документів не діє, в наявності не тільки законодавчі прогалини, а й невідповідність стандартам ЄС, крім того деякі нормативно-правові акти суперечать один одному, що викликає певні труднощі при вирішенні та оформленні кінцевих рішень, і саме тому слід нормативно-правову базу у сфері правосуддя чітко кодифікувати та сформувати єдину структуру.

Список використаних джерел:

1. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол. Ю.В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ; Дніпропетровськ : НАДУ. 2013. Т. 2. 324 с.
2. Адміністративне право України. Повний курс. Підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Видання друге. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. 2019. 520 с.
3. Кузьменко О. В. Курс адміністративного права України. підручник. Юрінком Інтер. 2018. 904 с.
4. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко та ін. ; за заг. ред. О.В. Зайчука ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. Київ.: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.
5. Кодекс адміністративного судочинства України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
6. Теорія держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. С.Д. Гусарєва, О.Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
7. Адміністративне право України. Повний курс. Підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Видання друге. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. 2019. 520 с.
8. Хоменко В.О. Процедура прийняття нормативних актів органами

місцевого самоврядування. Науковий вісник Ужгородського національного університету .Випуск 34. Том 2. 2015. С.144-147.

УДК 340.5.153

Некрасова Н. І.

**ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ
ОБІГУ МЕДТЕХНІКИ ТА ТОВАРІВ МЕДИЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ
В УКРАЇНІ**

У статті визначено, що елементи механізму публічного адміністрування обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні – це адміністративно-правова система реалізації публічного адміністрування через установлені законодавством інструменти впливу у сфері регулювання механізмів реєстрації, сертифікації та ввезення лікарських засобів, медичної техніки й інших товарів медичного призначення, яка в кінцевому результаті призначена для якісного надання медичних послуг у лікарнях, клініках й інших медичних закладах нашої держави.

Ключові слова: елементи, медичне призначення, медтехніка, механізм, обіг, нормативно-правовий акт, публічне адміністрування, товари медичного призначення.

The article defines that the elements of the mechanism of public administration of medical equipment and medical supplies in Ukraine are the administrative and legal system of public administration through the instruments of influence established by law in regulating the mechanisms of registration, certification and import of medicines, medical equipment and other medical supplies. , which is ultimately designed for the quality of medical services in hospitals, clinics and all other medical in our country.

Key words: elements, medical purpose, medical equipment, mechanism, circulation, normative-legal act, public administration, medical goods.

Вступ. На сьогодні в Україні досить непросте становище у сфері обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні через

нестабільність ситуації в країні, недосконалість законодавства в цій сфері та низку інших негативних чинників.

Адміністративно-правовий механізм є засобом, за допомогою якого громадяни мають право захистити свої законні права та інтереси, а також мати повноцінне забезпечення права на життя та лікування нації.

В умовах постійної реформації законодавства в Україні залишається актуальним питання приведення до ладу вищезазначених заходів як елементів механізму публічного адміністрування обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні. Слід приділити увагу як практичним, так і теоретичним проблемам у цій сфері, оскільки правове регулювання цієї сфери в нашій державі перебуває на досить низькому рівні. Часті зміни в системі законодавства органів виконавчої влади так чи інакше мають безпосередній вплив на публічно-правові механізми обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні. Державні та приватні клініки потребують сертифікації медтехніки та товарів медичного призначення відповідно до міжнародних стандартів, затверджених Міністерством охорони здоров'я, що дає можливість надавати якісні медичні послуги в нашій державі.

Таким чином, тема «Елементи механізму публічного адміністрування обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні» справедливо становить інтерес для наукового дослідження, що зумовлено вищезазначеними чинниками.

На проблематику елементів механізму публічного адміністрування обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні звертали свою увагу такі вчені-юристи: О. Андрєєв, В. Андрущенко, О. Баєва, В. Бакуменко, П. Бобок, Н.Болотіна, Д. Брунтлада, А. Вебера, А. Віленський, Т. Вознюк, В. Галунько, В. Герасемчук, В. Гіріна, З. Гладун, Л. Голік, С. Гуткевич, М. Дейкун, В. Дорофієнко., В. Євсєєва, В. Журавель, Д. Кемберленда, Б. Кліяненко, С. Кондратюк, Ф. Котлер, Б. Криштопа, В. Куценко, В. Лехан, М. Мескон, А. Нагорна, Ю. Одума, Л. Пиріг, С. Поважний, Я. Радиш, А. Розумний, В. Рудий, І. Солоненко, Дж. Стиглер, П. Хагет, Е. Хата, М. Хижняк, С. Шевчук, С. Шортела та інші. Проте до аналізованих нами питань вони зверталися лише побічно, досліджуючи інші більш загальні, спеціальні чи суміжні виклики.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі праць вчених-юристів дослідити тему «Елементи механізму публічного адміністрування обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні».

Результати дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства становлення медичної сфери та нормативно-правового забезпечення є складним, складається із суцільних перепон у галузі публічного адміністрування й механізмів забезпечення права на якісне медичне обслуговування та забезпечення товарами медичного призначення загалом. В умовах сучасного реформування сфера обігу медтехніки та товарів медичного призначення контролюється державою задля захисту суспільства через установа засобів контролю якості виробництва лікарських засобів, систему реалізації та реєстрації лікарських засобів на території України. Ця діяльність є пріоритетною, оскільки її результати суттєво впливають на захист публічного здоров'я, удосконалення обігу лікарських засобів і товарів медичного призначення, створення гарантій захисту прав національних виробників, а також підвищення стандартів якості лікарських засобів, що тісно пов'язано із захистом прав споживачів [1, с. 116].

Відповідно до академічного тлумачного словника української мови механізм – це внутрішня будова, система чого-небудь [2].

Адміністративному праву належить важлива роль у захисті особи від неправомірних і недоцільних дій суб'єктів влади та органів місцевого самоврядування, адже у взаємовідносинах з цими суб'єктами найбільш конкретно встановлюється адміністративно-правовий статус громадян [3].

Таким чином, громадяни України відповідно до чинного законодавства мають повне право на реалізацію своїх прав і обов'язків, зокрема й захист від неправомірних посягань на незаконні дії суб'єктів публічної адміністрації, що безпосередньо стосується й елементів механізму публічного адміністрування обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні.

В. Муза звертає увагу на те, що потрібно розмежовувати такі категорії, як «механізм правового регулювання» й «механізм реалізації та захисту прав громадян», оскільки це має важливе значення, а ми ведемо мову про захист

прав фізичних осіб. Єдиних підходів у теорії права щодо встановлення правових ознак, які розмежовують зазначені правові категорії, не існує, але можна стверджувати, що механізм реалізації та захисту прав громадян охоплюється механізмом правового регулювання, де останній виступає щодо першого як «широка» за змістом правова категорія. Це пояснюється тим, що механізм реалізації та захисту прав громадян вміщує в собі ті складові елементи, що забезпечують учасникам правовідносин здатність набувати, реалізовувати та захищати свої права, при цьому такі правові процеси відбуваються в контексті загального правового регулювання суспільних відносин. Тобто механізм правового регулювання є базою для вироблення правових засобів і способів реалізації та захисту учасниками правовідносин своїх прав, свобод й інтересів [4].

Також щодо механізму публічного адміністрування слід зазначити, що публічне адміністрування – це регламентована законами та іншими правовими актами діяльність суб'єктів публічного адміністрування, спрямована на ухвалення адміністративних рішень; надання адміністративних послуг; здійснення внутрішнього адміністрування суб'єкта публічного адміністрування [5, с. 147].

Відповідно до вищезазначеного бачимо, що однозначного визначення та підходу щодо механізмів правового регулювання в авторів-адміністративістів немає, тому різноманіття їхніх думок спонукає до ґрунтовного аналізу цієї сфери.

У США (так само, як і в інших англосаксонських країнах) є дві основні спеціальності з управління різними сегментами публічної сфери суспільного життя – публічне адміністрування та публічна політика. Друга також має назву «урядування» (наприклад, існує так звана Гарвардська школа врядування імені Джона Ф. Кеннеді) або «публічні справи» (Інститут міжнародних і публічних справ імені Вотсона у Браунському університеті). Суті справи це не змінює: публічна політика є серцевиною, змістовим компонентом публічного управління. Натомість публічне адміністрування дає змогу оволодіти технологіями використання управлінських механізмів [6].

О. Єщук дає таке визначення механізму адміністративно-правового захисту: це засоби функціонування єдиної системи адміністративно-

правового регулювання з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, функціонування громадянського суспільства і держави [7, с.76].

Дійсно немає обґрунтованих та влучних аргументів, щоб не погодитись із вищезазначеним визначенням, і тому ми повністю погоджуємось із ним. На слушну думку І. Ісаєнка, «механізм публічного адміністрування» передбачає демократичну організацію управлінського впливу на суспільні процеси, яка забезпечує ефективне функціонування системи органів державної влади, органів регіонального та місцевого самоврядування, громадських (неурядових) організацій, фізичних осіб та інших суб'єктів громадянського суспільства з метою реалізації державної політики у найрізноманітніших сферах суспільного життя» [8, с. 116].

Таким чином, елементи механізму публічного адміністрування обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні – це адміністративно-правова система реалізації публічного адміністрування через установлені законодавством інструменти впливу у сфері регулювання механізмів реєстрації, сертифікації та ввезення лікарських засобів, медичної техніки й інших товарів медичного призначення, яка в кінцевому результаті призначена для якісного надання медичних послуг у лікарнях, клініках та всіх інших медичних нашої держави.

В. Корженко доцільно визначив складові елементи структури механізму публічного адміністрування, якими, на його думку, є: суб'єкт і об'єкт управління; цілі, принципи, функції, методи, інформація, технологія та технічні засоби. Але якщо виходити з того, що управління – це єдність діяльності й відносин, а також урахувати особливості державного управління, цей склад доцільно трансформувати [9, с. 34].

Механізм соціально-правового забезпечення прав людини складається з реалізації, охорони та захисту цих прав. Реалізація – це створення належних умов для здійснення прав і свобод людини. Охорона – це створення способів і методів з попередження виникнення порушень прав особи. Захист – це створення засобів, які відновлюють порушені права в результаті неправомірних дій різних суб'єктів і встановлюють відповідальність за здійснене правопорушення. Адміністративно-правовий захист прав і свобод людини і громадянина становить собою сукупність

застосовуваних у порядку, врегульованому нормами адміністративного права, засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими на те органами (посадовими особами), а також особами та громадянами відповідних процесуальних дій (процедур). Адміністративно-правовий захист – це сукупність способів, прийомів і різних процесуальних дій, установлених у законному порядку, за допомогою яких здійснюється відновлення порушеного права особи [10].

На нашу думку, елементами механізму публічного адміністрування обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні є вітчизняна система нормативно-правових актів, яка регулює адміністративно-правовий статус суб'єктів публічного адміністрування цієї сфери; адміністративно-правовий захист прав, свобод і законних інтересів громадян, що взаємодіють та мають публічно-правові відносини в цій сфері; державний та громадський захист прав, свобод та законних інтересів громадян; юридичні гарантії адміністративно-правового захисту прав і законних інтересів громадян; загальне соціальне забезпечення охорони захисту прав і законних інтересів громадян.

Висновки. Отже, елементи механізму публічного адміністрування обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні – це адміністративно-правова система реалізації публічного адміністрування через установлені законодавством інструменти впливу у сфері регулювання механізмів реєстрації, сертифікації та ввезення лікарських засобів, медичної техніки й інших товарів медичного призначення, яка в кінцевому результаті призначена для якісного надання медичних послуг у лікарнях, клініках та всіх інших медичних нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Ширшова В.М. Завдання вдосконалення державного регулювання у сфері фармацевтичної діяльності в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2016. № 1. С. 116-123.
2. Білодід І. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. Київ. Наук. Думка. 1973. 840 с
3. Авер'янов В. Адміністративне право має визначатися як «право забезпечення і захисту прав людини». *Право України*. 1998. №8. С.10.
4. Муза О. Адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод

та інтересів фізичних та юридичних осіб в Україні. 2019. URL: [file:///C:/Users/Downloads/NZIZVRU 2014 6 9](file:///C:/Users/Downloads/NZIZVRU%2014%206%209)

5. Харічкова С., Дорошук Г. Менеджмент організацій і адміністрування: навчальний посібник для підготовки до державного іспиту на ступінь магістра. Одеса. Освіта України. 2015. 443 с.

6. Про структуру і зміст спеціальності «публічне управління й адміністрування». 2019. URL: <http://political-studies.com/?p=1539>.

7. Єщук О. Адміністративно-правова охорона: теорія, практика та перспективи розвитку: автореф. дис... докт. юрид. наук: 12.00.07 Київ. Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». Київ. 2017. 32 с.

8. Ісаєнко І.А. Європейські підходи до функціонування механізмів публічного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2012. №5. С.114-117.

9. Дзюндзюж В., Коротич О., Мельтюхова Н. Публічне адміністрування в Україні: навч. посіб. Харків. Вид-во ХарРІНАДУ

10. «Магістр». 2012. 256 с.

11. Нечипорук Ю. Окремі питання адміністративно-правового захисту прав людини в Україні. Правове регулювання економіки. 2012. № 11-12. С. 108-116.

УДК 342.56:35

Левенко О. С.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТА КИТАЮ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСФЕРУ ІНОЗЕМНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто адміністративно-правове забезпечення управління космічної галуззю із залученням іноземних сучасних технологій (трансферу технологій) для підвищення ефективності роботи ракетно-космічної галузі України. Трансфер технологій в Україну існує тільки в неявній формі й тільки відносно використання даних дистанційного зондування Землі. Трансфер технологій успішно використовується в Китайській Народній Республіці, але існують різні аспекти його

використання, і не завжди отримується бажаний результат. Вивчення китайського досвіду, китайської системи заходів, законодавчих актів може бути корисним для застосування в Україні сучасних іноземних технологій.

Ключові слова: публічне адміністрування космічної галузі, комерціалізація космічної діяльності, адміністративно-правове забезпечення, норми адміністративного права, законодавча основа трансферу технологій в ракетно-космічний бізнес.

The article deals with the administrative and legal support for the management of the space industry with the involvement of foreign modern technologies (technology transfer) to improve the efficiency of the rocket and space industry in Ukraine. Technology transfer in Ukraine exists only implicitly and only in relation to the use of Earth remote sensing data. Technology transfer has been successfully used in the People's Republic of China, but there are various aspects of its use, and the desired result is not always obtained. The study of the Chinese experience, the Chinese system of measures, legislative acts can be useful for the application of modern foreign technologies in Ukraine.

Key words: public administration of the space industry, commercialization of space activities, administrative and legal support, norms of administrative law, the legislative basis for technology transfer to the rocket and space business.

Вступ. Трансфер технологій в Україну регламентується на законодавчому рівні з використанням методологій Євросоюзу. Але можливість не означає отримання результату.

Від моменту створення незалежної України 1991 року українська ракетно-космічна галузь використовує тільки надбання УРСР у складі СРСР: у виробництві не використовуються сучасні технології, а ті, що є, застарілі і втрачаються разом зі спеціалістами протягом останніх 30 років, проектування і конструювання нових проектів базуються на досвіді, якого набули в минулому столітті. Якщо пригадати, що СРСР технологічно з самого початку, з 50-х років початку нової ракетно-космічної ери, систематично відставав від технічного рівня США, українська ракетно-

космічна галузь стоїть над прірвою падіння в безодню зникнення.

Космічне агентство України в міжнародному спілкуванні отримує деяку підтримку – наприклад, від Європейського Союзу. Свого часу існувала європейська програма Twining із розповсюдження знань у космонавтиці для країн колишнього СРСР. Зараз Україна бере участь у європейській програмі Copernicus, за якою отримує безкоштовно космічні знімки території України, а для Європи безоплатно створює віддалений архів даних. Українські спеціалісти використовують для оброблення космічних знімків програми, закуплені за кордоном. Україні пропонується освітня програма IUSC Education.

Але цього замало, ураховуючи практичні результати. Тому варто подивитися на досвід тих, у кого результати є. Тобто оцінити публічне адміністрування трансферу іноземних технологій у ракетно-космічну галузь КНР.

Проведення трансферу високих технологій в економіку КНР у публічно-правовому полі є масовим явищем і стосується всіх провінцій Китаю. Ракетно-космічні технології не є винятком. Процес трансферу технологій контролюється й вивчається як у КНР, так і за кордоном, де трансфер технологій завжди використовувався. Споживачами трансферу закордонних технологій є національні стейкхолдери – зазвичай міністерства інвестицій, науки, освіти і спеціалізовані організації (технопарки, вільні економічні зони, інноваційні центри і т. ін.). Наприклад, у Республіці Казахстан таких організацій 17, а в Республіці Білорусь – 65 [1].

Методологічний підхід до трансферу технологій (інновацій) вивчався А. Яновським, Г. Пільновим, в Україні стан трансферу технологій досліджували Р. Ободець і О. Краснов. Економіку трансферу технологій досліджено в Китаї Wu Changqi (武常岐), Liu Xiaox (刘小溪), Tu Zheng (涂政).

В академії наук КНР працює Глобальний центр передання і трансформації технологій «Один пояс – один шлях» [2]. **Постановка завдання.** Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії публічного адміністративного права і порівняння з китайським досвідом залучення інновацій сформулювати пропозиції з використання трансферу технологій для

розвитку ракетно-космічної галузі України як високотехнологічного сектора економіки.

Результати дослідження. В Україні є розуміння необхідності залучення інновацій в усі сфери діяльності. Саме тому з 1994 р. ведеться підготовка й удосконалення Закону України «Про державне регулювання діяльності в сфері трансферу технологій» [3; 4]. З опублікованих матеріалів можна дізнатися про запропоноване публічне адміністрування такого виду діяльності з боку держави (новий проект Закону готується до другого читання). У проекті принципи діяльності державних органів прописані, на жаль, нечітко. Відповідальність виконання Закону обов'язкова не для всіх суб'єктів відносин. І окремо не врегульовано трансфер технологій подвійного і спеціального призначення.

Аналізуючи процес реального трансферу технологій у КНР, можна знайти, де учасники «круглого столу» праві у своїх судженнях.

Поки що в Україні організовано обмін інформацією щодо можливого трансферу закордонних технологій, клієнтами такого обміну в Україні є близько 20 іноземних і українських компаній [5]. Це вкрай мало.

В Україні є проблема нерозвиненої інфраструктури інновацій [6], хочі створено Українську мережу трансферу технологій (Ukrainian Technology Transfer Network – UTTN) і Національна мережа трансферу технологій (National Technology Transfer Network – NTTN), які використовують методології Євросоюзу і Російської Федерації. Складається враження, що Україна може бути продавцем своїх технологій, але стан економіки свідчить про необхідність зворотного процесу.

Законодавству України у сфері трансферу технологій базується на Основному законі (Конституції України), Цивільному кодексі України, Господарчому кодексі України, згаданому Законі України «Про державне регулювання діяльності в сфері трансферу технологій», інших законах – «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», підзаконних актах Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України [7].

Але чогось не вистачає. Тому звернемося до китайського досвіду. Відомо, що КНР будь-якими шляхами знаходить нові технології для їх упровадження. Наприклад, у розвиток пасажирського літакобудування

залучено технології США (майже 80%) і Євросоюзу, і деякі технології Російської Федерації – на законних підставах. У результаті з'явилися китайські «аеробуси». У деяких випадках Китай перевершує отримані технології, модернізуючи їх. Стало відомо про завершення створення швидкісного залізничного потягу на магнітній основі зі швидкістю переміщення до 600 км на годину. Чотири роки тому автор відвідував завод швидкісних потягів у місті Циндао і бачив такий експериментальний потяг. Тепер це вдосконалена інноваційна розробка. Але іноді трансфер себе не виправдовує. І в Китаї це проблема держави. Трансфер технологій є необхідністю для розвиненої країни мабуть ще більше, ніж для тієї, економіка якої тільки розвивається. Ця проблема вивчається в Китаї [8].

Власний досвід кращий за інші. Автору довелося брати участь у конференціях по трансферу технологій в місті Циндао. Тут створена зона вільної торгівлі і декілька технопарків різної направленості, що є основою для залучення інновацій.

У проведенні міжнародних форумів із запрошенням українських учених і спеціалістів взяло участь Посольство України в КНР й особисто Надзвичайний і Повноважений Посол України в КНР.

Форуми:

– The 3rd Qingdao International Technology Transfer Conference & US Innovative Enterprise Technology Negotiation Meeting 2016; представлено 216 проєктів – 11 США, 17 Велика Британія, 24 КНР, 15 Україна, 145 Російська Федерація; організатори Уряд міста Циндао, Американсько-Китайський інноваційний альянс, Адміністрація нового Західного району міста Циндао, Науково-технічний парк Харбінського інституту технологій; 2018 Qingdao International Technology Transfer Conference; представлено 58 проєктів, всі з України; організатори – уряд міста Циндао і Бюро науки і техніки Уряду міста Циндао, Уряд району Ченгуанг міста Циндао, Науково-технічний парк Харбінського інституту технологій, Посольство України в КНР, Китайська асоціація міжнародної науково-технічної співпраці, Національна академія наук України.

Форуми проводилися в рамках державної програми «Один пояс – один шлях» і місцевої «Півострівна синя економічна зона» («Синя силіконова долина Циндао»).

У новому Західному районі Циндао розташовані шість науково-технічних парків державного рівня і чотири провінційного рівня. Уся інфраструктура Західного району створена для отримання інновацій і їх втілення на місцевому рівні з метою підвищення науково-технічного рівня економіки міста Циндао. Створено мале приватне підприємство ООО трансферу інженерних технологій «Астон».

Високовитратні форуми, на жаль, мають досить низьку ефективність: відомі лише два з представлених 274 проєктів, які дійшли до реалізації, один із них – це проєкт мінізаводу з виробництва теплозахисних елементів для труб опалення. Космічні проєкти чекають своєї черги. Але враховуючи, що в Китаї сотні технопарків, масштаби вражаючі. Кількість переходить в якість. Це гарантує державна влада, стратегія інновацій реалізується на основі Стратегії Державної ради щодо посилення реалізації інноваційного розвитку (2017).

Висновки. Проведене дослідження досвіду використання трансферу технологій в ракетно-космічну галузь України і КНР дозволяє сформулювати пропозиції з удосконалення Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»:

- 1) треба визначити основне завдання Закону як забезпечення притоку в Україну сучасних технологій з метою їх комерціалізації;
- 2) необхідно в законі врегулювати питання про трансфер технологій подвійного застосування;
- 3) необхідно втілити публічне адміністрування державної підтримки трансферу технологій у ракетно-космічну галузь України.

Правова основа трансферу сучасних технологій в Україну дозволяє досягти ефективності, публічне адміністрування цього процесу забезпечується керівництвом підприємств і організацій. У зв'язку з очевидним впливом на економіку пандемічних обмежень у світі, трансфер технологій в Україну може компенсувати витрати часу на розроблення вітчизняних здобутків для виведення ракетно-космічної галузі з низького рівня рентабельності і сприятиме комерціалізації діяльності як державних, так і приватних компаній.

Список використаних джерел:

1. Отчет о научно-исследовательской работе «Разработка концепции создания евразийской сети трансфера технологий, включающей порядок ее формирования и финансирования по теме «Этап I: Разработка методических подходов». Обнинск, 2016. URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/prom_i_agroprom/dep_prom/SiteAssets/TT%201%20etap.pdf
2. Глобальний центр передачі і трансформації технологій "Один пояс, один шлях" (全球“一带一路”技术转移转化中心). URL: http://zgkxyyk.alljournal.cn/publish_article/2017/Z2/2017Z215.htm
3. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006. ВВР. 2006, №45, ст. 434 з наступними змінами і доповненнями станом на 02.10.2012.
4. Трансфер технологій на Україне. URL: <https://pravo.ua/articles/transfer-tehnologij-na-ukraine>
5. Системы трансфера технологий в Украине. URL: <http://www.ukrexport.gov.ua/rus/economy/brief/ukr/4573.html>
6. Ободець Р. В., Краснов О. А. Трансфер технологій в Україні: проблематика, сучасний стан. *Економічний вісник МГУ*, 2012, № 2. С.40-45.
7. Биличук Д. А., Юрчишина Л. И. Трансфер технологий и почему он важен для Украины. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/48405189.pdf>
8. Wu Changqi, Liu Xiaoh, Tu Zheng. Economics of Technology Transfer: A Studybasedon 70 Years of Development of China (技术转移经济学:基于新中国70年发展的研究). URL: https://www.journal.sdu.edu.cn/___local/7/66/A8/36DD0A38B49A1AF64633D22A846_B1F280BA_84955.pdf

УДК 342.9:34.08(477)

Яра О. С.

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розкрито особисті ліцензування як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. Доведено, що це об'єктивно існуючий інституту публічного адміністрування як засіб державного в адміністративний спосіб обмеження доступу до ринку вищої юридичної діяльності з метою забезпечення прав та інтересів здобувачів вищої юридичної освіти, інтересів споживачів юридичних послуг і публічного інтересу суспільства загалом.

Ключові слова: вища юридична освіта, здобувач вищої юридичної освіти, інструмент публічного адміністрування, ліцензування, обмеження доступу, публічний інтерес.

The article reveals peculiarity licensing as a tool of public administration of higher legal education in Ukraine. It is proved that this is an objectively existing institution of public administration, as a means of state in the administrative way to restrict access to the market of higher legal activity in order to ensure the rights and interests of higher legal education, consumers of legal services and public interest in general.

Key words: access restrictions, applicant for higher legal education, higher legal education, licensing, public administration tool, public interest.

Вступ. Забезпечення вищої юридичної освіти в Україні має здійснюватися на належному високому рівні. Адже саме від цього напрямку залежить якість і випускників вищих юридичних закладів, які будуть здійснювати реалізацію норм права у життя, зокрема здійснювати правоохоронну, правозахисну та судову діяльність. Український народ та публічний апарат має бути впевнений, що випускники вищих юридичних

закладів мають належний рівень знань, практичних навичок, патріотизму, логічного і філософського правового мислення.

Саме з метою забезпечення цього в Україні діє інститут ліцензування вищої юридичної освіти як спеціальний інструмент публічного адміністрування, який в умовах сьогодення переживає процес свого подальшого розвитку.

До проблеми адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної освіти в Україні звертали свої наукові погляди вітчизняні вчені Є. Авер'янова, В. Бачинін, О. Бондаренко, Н. Бондарчук, І. Булик, О. Внукова, В. Галунько, О. Гладкая, О. Голік, В. Гладуш, І. Голобенко, К. Грищенко, Н. Гітун, Н. Губерська, Г. Драйден, І. Драч, В. Дейнека, О. Жерновникова, І. Зайченко, О. Зубчик, А. Іванищук, Н. Калашнікова, М. Курко, Т. Кучера, М. Мартинов, А. Маслова, Р. Мельник, Л. Миськів, О. Лебідь, Г. Лисенко, О. Львова, В. Пальчиков, В. Селюков, Л. Насонова, Г. Немченко, С. Немченко, Н. Пархоменко, О. Правоторова, Л. Подимова, О. Ортинський, С. Сливка, О. Сковчиляс-Павлів, О. Хохленко, І. Хохлова, Т. Тарахонич, І. Тикович, С. Цигульов, Ю. Шемчушенка, А. Шпак, В. Юровська, М. Фіцула, С. Яровий та ін. Проте вони аналізовану нами проблематику безпосередньо не аналізували, а зосереджували свої наукові пошуки на більш загальних, спеціальних чи суміжних викликах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права, доктринальних поглядів на цю проблематику вчених-адміністративістів, чинного законодавства з'ясувати особливості ліцензування як інструменту публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні.

Результати дослідження. Засади інституту ліцензування, з погляду теорії цивільного (господарського) права, на наш погляд, слушно розкрила Є. Авер'янова, яка виокремлює особливості в цій сфері, а саме ліцензування господарської діяльності є окремим правовим інститутом, який належить до системи господарського права; основою відносин у сфері ліцензування господарської діяльності є організаційно-господарські зобов'язання; ліцензуванню підлягає виключно господарська діяльність; ліцензуванню підлягають виключно види господарської діяльності, визначені спеціальним Законом про ліцензування; ліцензування

господарської діяльності є продовжуваним процесом, який з боку держави не обмежується лише виданням ліцензій, а включає внесення змін до ліцензії, контроль за додержанням суб'єктом господарювання ліцензійних вимог; ліцензування господарської застосування до суб'єкта господарювання особливих видів відповідальності – зупинення дії ліцензії та анулювання ліцензії; ліцензування господарської діяльності безпосередньо пов'язано із набуттям суб'єктом господарювання правоздатності у визначених законом випадках. Ученою запропоновано уточнювальні критерії віднесення видів господарської діяльності до таких, що підлягають ліцензуванню, шляхом встановлення, що вид господарської діяльності підлягає ліцензуванню, якщо він відповідає одній з наступних вимог: наявність державного (публічного) інтересу щодо зазначеного виду діяльності (діяльність становить потенційну загрозу обороні або безпеці держави; провадження господарської діяльності становить небезпеку для навколишнього середовища чи є небезпечною для життя невизначеного кола осіб, які не беруть участі в її провадженні; діяльність приносить високий прибуток та підлягає підвищеному контролю з боку держави); необхідність спеціальних знань для провадження господарської діяльності, де такі знання є основним засобом провадження зазначеного виду діяльності. [1].

У більш загальному форматі інститут ліцензування розкрили експерти Білої книги «Ліцензування як інструмент обмеження доступу до ринків», які доводять, що спосіб «обмеження доступу до ринків» – це сукупність інструментів державного регулювання, за допомогою яких суб'єкт господарювання отримує можливість виходу на ринок для виробництва товарів, надання послуг та виконання робіт або отримує право на вчинення окремої дії чи доступу до об'єкта у процесі провадження господарської діяльності. Інтегрована дозвільна система має повністю регламентуватися в рамках способу «Обмеження доступу до ринків», а метою такого регулювання є: запобігання (або принаймні мінімізація) шкідливому впливу від діяльності суб'єкта господарювання на життя та здоров'я населення, навколишнє природне середовище, безпеку, оборону та економічні інтереси держави, а також на немайнові блага громадян; забезпечення мінімально допустимої якості товарів та послуг, які

виробляють/надають суб'єкти господарювання. Експерти звертають увагу, що існує 15 типів дозвільних документів, зокрема й «ліцензія», які, маючи однакове найменування, виконують різні функції, маючи різне найменування й виконують однакові функції [2]

Більш спеціально до аналізованої нами проблематики звертатися О. Зубчик, який доводить, що ліцензування у сфері вищої освіти як інструмент державного управління є функцією держави щодо встановлення особливого державного контролю за такими видами підприємницької діяльності, здійснення яких пов'язано із забезпеченням прав, свобод та інтересів громадян, зокрема у сфері вищої освіти. Ліцензування у сфері вищої освіти як інструмент державного управління слід розглядати як суспільні відносини у сфері вищої освіти; уніфікований порядок (власне процедуру ліцензування); як нагляд і контроль з боку держави та суспільства у сфері вищої освіти; як можливість наслідків, зокрема відповідальності за порушення законодавства у сфері вищої освіти. Ліцензування у сфері вищої освіти як процес включає такі стадії: подання заяви до органу ліцензування; встановлення органом ліцензування підстав для залишення заяви без розгляду або відсутність таких; розгляд заяви органом ліцензування (перевірка заяви та додатків заявника щодо відповідності кадровим, технологічним, організаційним критеріям); ухвалення рішення про видання ліцензії, розширення ліцензії або відмова; апеляція, оскарження ухваленого рішення; видання ліцензії [3].

Що стосується формально догматичного аналізу проблеми ліцензування вище юридичної освіти то вона добре прописана в чинному законодавстві Згідно з положеннями Господарського кодексу України основними засобами регулювального впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є державне замовлення, ліцензування та ін. [4]. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» визначив, що ліцензування – це видання, переоформлення та анулювання ліцензій, видання дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видання розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування. Крім того аналізований Закон прописав, що: ліцензіат – це

суб'єкт господарювання, який одержав ліцензію на провадження певного виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню; ліцензія – документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов; ліцензійні умови – установлений з урахуванням вимог законів вичерпний перелік організаційних, кваліфікаційних та інших спеціальних вимог, обов'язкових для виконання при провадженні видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню; орган ліцензування – орган виконавчої влади, визначений Кабінетом Міністрів України, або спеціально уповноважений виконавчий орган для ліцензування певних видів господарської діяльності [5].

Згідно зі ст. 24 «Ліцензування освітньої діяльності» Закону України «Про вищу освіту» освітня діяльність у сфері вищої освіти провадиться закладами вищої освіти, науковими установами (для підготовки фахівців ступеня доктора філософії) на підставі ліцензій, які видаються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Для отримання експертного висновку про можливість видання ліцензії на провадження освітньої діяльності заявник подає Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти письмову заяву та документи, що підтверджують відповідність заявника стандарту освітньої діяльності за відповідною спеціальністю. Наукові установи Національної академії наук України та національних галузевих академій наук можуть подавати заяви та документи для отримання експертного висновку на основі відповідного рішення їх президій. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти у двомісячний строк від дня надходження заяви та документів проводить ліцензійну експертизу та видає заявникові експертний висновок. Для отримання ліцензії на провадження освітньої діяльності заявник подає центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки [6] письмову заяву та експертний висновок Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [7]. На підставі отриманих документів центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки протягом 10 робочих днів видає відповідному закладу вищої освіти ліцензію на провадження

освітньої діяльності або відмовляє у її виданні. Рішення про відмову у виданні ліцензії має бути обґрунтованим і містити посилання на конкретні положення стандарту освітньої діяльності, яким не відповідає заявник [8].

На рівні підзаконного нормативно-правового регулювання ліцензування вищої юридичної освіти здійснюється на підставі Ліцензійних умови провадження освітньої діяльності, що затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. №1187. Згідно з ними до здобувачів ліцензій (ліцензіатів) на провадження освітньої діяльності на рівні вищої освіти належать юридичні особи публічного чи приватного права, основним видом діяльності яких статутом визначена освітня діяльність на рівні (рівнях) вищої освіти (після отримання ліцензії набувають статусу закладу вищої освіти); заклади вищої освіти; заклади фахової передвищої освіти; наукові установи (на другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому / освітньо-творчому) рівнях вищої освіти); заклади вищої освіти (для територіально відокремлених структурних підрозділів закладу вищої освіти); заклади вищої освіти іноземних держав (для відокремлених структурних підрозділів (філій), що утворюються і функціонують на території України) [9].

Для започаткування та провадження освітньої діяльності на рівні вищої юридичної освіти здобувач ліцензії (ліцензіат) має виконати всі загальні та спеціальні вимоги, передбачені чинним законодавством. До спеціальних слід віднести кадрові вимоги. А саме ліцензіат має бути забезпечений науково-педагогічними працівниками правової спеціальності, яким присуджено науковий ступень однаковий за змістом спеціальністю, необхідними для реалізації освітніх компонентів, передбачених освітньою (освітніми) програмою (програмами) на відповідному рівні вищої юридичної освіти. Частка науково-педагогічних та/або наукових працівників, які мають науковий ступінь та/або вчене звання та працюють у здобувача ліцензії (ліцензіата) за основним місцем роботи, має становити не менше 50 відсотків на відповідному рівні вищої освіти або за освітньою програмою, що передбачає присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, на відповідному рівні вищої освіти з них осіб, які мають

науковий ступінь доктора наук та/або вчене звання професора, має становити: для другого (магістерського) рівня вищої освіти не менше 10 відсотків; для третього освітньо-наукового рівня вищої освіти – не менше двох докторів юридичних наук [9].

Висновки. Усе вищевикладене дає можливість сформулювати такі особливості ліцензування як інструменту публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні:

- ліцензування вищої юридичної освіти є різновидом державного обмеження доступу до ринку вищої юридичної діяльності, відповідно цим неринковим (адміністративним) засобом слід обережно й дозовано користуватися у публічному просторі;

- процес навчання й виховання у сфері вищої юридичної освіти об’єктивно підпадає під ліцензування, адже завдяки йому забезпечується публічний інтерес, рівність вимог і мінімальний розмір знань, навичок і юридичної практики здобувачів такої освіти, що потребує залучення високого рівня науково-педагогічних та інших працівників до навчального і виховного процесів та відповідного матеріального, інформаційного, санітарного забезпечення у вищій юридичній школі;

- ліцензування вищої юридичної освіти є інструментом публічного адміністрування щодо встановлення особливого публічного контролю за таким видом освітньої діяльності;

- метою ліцензування вищої юридичної освіти є забезпечення прав та інтересів здобувачів вищої юридичної освіти, інтересів споживачів юридичних послуг та публічного інтересу суспільства в цілому;

- ліцензування вищої юридичної освіти здійснюється на основі профільного і спеціальних законів та підзаконних нормативно-правових актів цієї сфери; органом ліцензування вищої юридичної освіти є центральний орган виконавчої влади у сфері освіти й науки за наявності позитивного експертного висновку Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти;

- особливості дотримання ліцензійних умов при ліцензуванні вищої юридичної освіти є кадровими вимогами щодо забезпечення науково-педагогічними працівниками правової спеціальності, яким присуджено науковий юридичний ступінь за змістом спеціальності, передбачених

освітньою програмою на відповідному рівні вищої юридичної освіти, зокрема певної частки кандидатів (докторів філософії у галузі право) та докторів юридичних наук.

– Отже, ліцензування як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні – це об’єктивно існуючий інститут публічного адміністрування як засіб державного й адміністративного способу обмеження доступу до ринку вищої юридичної діяльності з метою забезпечення прав та інтересів здобувачів вищої юридичної освіти, інтересів споживачів юридичних послуг та публічного інтересу суспільства загалом, що здійснюється спеціальними суб’єктами публічної адміністрації (МОН і Агенцією) на основі реалізації норм адміністративного права, які забезпечують залучення високого рівня науково-педагогічних та інших працівників до навчального і виховного процесів та відповідного матеріального, інформаційного, санітарного та ін. забезпечення у вищій юридичній школі.

Список використаних джерел:

1. Авер’янова Є. Правове регулювання ліцензування господарської діяльності: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2019. 19 с.
2. Біла книга «Ліцензування, як інструмент обмеження доступу до ринків». Редакційна колегія О. Гончарук, Д. Малюська, І. Лавриненко. Київ: BRDO Офіс ефективного регулювання, 2017.
3. https://cdn.regulation.gov.ua/bf/0a/bb/8c/regulation.gov.ua_БІЛА%20КНИГА%20оновлена.pdf].
4. Зубчик О. Ліцензування як форма контролю та інструмент державного управління в сфері вищої освіти. Менеджер. 2016. № 1. С. 71-
5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2016_1_12].
6. Господарський кодекс від 16 січня 2003 р. № 436-IV. Ліга Закон. 2019. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T030436.html
7. Про ліцензування видів господарської діяльності. Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. Голос України офіційне видання від 28.03.2015

8. Положення про Міністерство освіти і науки України. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п#Text>]

9. Статут Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 244. Верховна Рада України. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-п/ed20190828#Text>].

10. Про вищу освіту. Закон України 1 липня 2014 р. № 1556-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 37-38. Ст. 2004.

11. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187. Ліга Закон. 2019. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP210365.html].

12. Про затвердження переліку іноземних акредитаційних агентств та агентств із забезпечення якості вищої освіти, які видають сертифікати про акредитацію освітніх програм, що визнаються в Україні. Додаток до розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 554-р. Верховна Рада України. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2019-р#Text>

13. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: https://npu.edu.ua/images/file/Viddil_licen/2016/post_266.pdf

УДК 342.9: 347.961

Розсоха С. С.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ НОТАРІАТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОЇ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті визначено, що адміністративний контроль за діяльністю органів нотаріату як інструмент забезпечення належної нотаріальної діяльності в Україні використовується загальними та спеціальними суб'єктами публічної адміністрації для реалізації бінарного (адміністративного та внутрішньонотаріального) контролюючого впливу на нотаріальні відносини задля дотримання норм нотаріального законодавства та приписів, належної організації нотаріальної діяльності, захисту прав учасників нотаріальної діяльності та виявлення стану дотримання правил здійснення нотаріальної діяльності.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, Міністерство юстиції України, нормативне забезпечення, нормативно-правовий акт, нотаріат, право на зайняття нотаріальною діяльністю в Україні.

The article stipulates that administrative control over the activities of notary bodies as a tool to ensure proper notarial activity in Ukraine is used by general and special subjects of public administration to implement binary (administrative and internal notarial) controlling influence on notarial relations in order to comply with notarial legislation and regulations, proper organization of notarial activities, protection of the rights of participants in notarial activities, and identification of compliance with the rules of notarial activities.

Key words: administrative-legal regulation, Ministry of Justice of Ukraine, normative support, legal acts, notary, right to engage in notarial activity in Ukraine.

Вступ. Нині в умовах демократичних перетворень суспільно-політичного життя в Україні виникає гостра потреба трансформації основних інститутів захисту прав, свобод і законних інтересів осіб (фізичних і юридичних), одним із яких і є нотаріат. Діяльність нотаріату по суті набуває превентивного змісту, тобто стає такою, що в позасудовому порядку запобігає виникненню спорів про право і тим самим сприяє досягненню завдань правосуддя. Разом із тим сама діяльність нотаріусів потребує належного контролю, що зумовлено важливістю виконання ними функцій, покладених чинним законодавством щодо посвідчення правочинів, здійснення інших нотаріальних дій, завдяки яким відбувається легітимація окремих видів діяльності громадян, підприємств, установ, організацій. При цьому слід ураховувати необхідність визначення теоретико-правової моделі оптимального контрольного впливу на діяльність нотаріусів, оскільки такий правовий статус набувають особи, які відповідають високим вимогам до фаховості, що визначено насамперед роллю нотаріату в суспільному житті як інституту гарантування законності при реалізації публічних і приватних інтересів [3, с. 61–64].

Нотаріальну діяльність з позиції адміністративного права системно вивчали у своїх наукових роботах такі вчені, як Т. Білоус, М. Глобінець, А. Гуледза, Г. Гулевська, Н. Гриців, Л. Данюк, А. Денисова, М. Долинська, К. Досінчук, Н. Ільєва, Е. Женеку, Д. Журавльов, Н. Карнарук, У. Кінаш, С. Ковальчук, І. Когутич, В. Колпаков, О. Красногор, Т. Курило, О. Мартинюк, І. Орловська, У. Палієнко, В. Тищенко, К. Чижмарь, В. Черниш, О. Чудний, К. Федорова та інші. Однак проблема належного забезпечення нотаріату в Україні й донині вимагає нових наукових досліджень та практичних узагальнень.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб внаслідок розкриття особливостей застосування норм права, аналізу позицій вчених-юристів та практики нотаріату розкрити адміністративний контроль за діяльністю органів нотаріату як інструмент забезпечення належної нотаріальної діяльності в Україні.

Результати дослідження. Сутність державного контролю полягає в отриманні інформації про процеси, що відбуваються у суспільстві, застосуванні визначених і закріплених нормативно-правовими актами

засобів для запобігання, припинення неправомірних рішень, порушень і чітких правових норм [5, с. 50]. Р. Калюжний та В. Шкарупа вказують, що сутність контролю полягає у спостереженні за функціонуванням відповідного підконтрольного об'єкта; одержанні об'єктивної і достовірної інформації про стан законності та дисципліни; вживанні заходів щодо запобігання й усунення порушень законності та дисципліни; виявленні причин та умов, що сприяють правопорушенню; вживанні заходів щодо залучення до відповідальності осіб, винних у порушенні законності та дисципліни [7, с. 95-96].

В. Гаращук указує, що контроль є сукупністю дій щодо спостереження за функціонуванням відповідного об'єкта контролю з метою отримання об'єктивної та достовірної інформації про стан справ на ньому; застосування заходів щодо попередження правопорушень (із правом прямого втручання в оперативну діяльність об'єкта контролю); надання допомоги підконтрольній структурі в поновленні законності й дисципліни; установлення причин і умов, що сприяють порушенню вимог правових норм; ухвалення заходів щодо притягнення до правової відповідальності винних осіб. Учений підкреслює відсутність персоніфікації змісту контролю, що означає притаманність такого змісту будь-якому суб'єкту контрольної діяльності [6, с. 54].

Н. Карнарук державний контроль на докринальному рівні розглядається з різних позицій – як вид державної діяльності, як принцип державного управління, як спосіб забезпечення законності та дисципліни у державному управлінні, як форма державної діяльності, метод державного управління тощо. Учена визначає державний контроль як сукупність дій уповноважених державних органів та службових осіб по спостереженню за функціонуванням відповідного об'єкта контролю з метою: отримання об'єктивної та достовірної інформації про стан справ на ньому; застосування заходів щодо попередження правопорушень із правом прямого втручання в оперативну діяльність об'єкта контролю; надання допомоги підконтрольній структурі у поновленні законності і дисципліни; установлення причин і умов, що сприяють порушенню вимог правових норм; ухвалення заходів щодо притягнення винних осіб до правової відповідальності [2, с. 3, 8].

Державний контроль за нотаріальною діяльністю, як вважає Н. Карнарук, має багатоаспектний, самостійний, поліструктурний характер, що дозволяє розглядати його як окремий правовий інститут із суттєвим превалюванням адміністративно-правової складової та визначити і закріпити на законодавчому рівні його поняття як «сукупність дій уповноважених державних органів (Міністерства юстиції України, судів тощо) по спостереженню за нотаріальною діяльністю, що здійснюється державними нотаріальними конторами, державними нотаріальними архівами, приватними нотаріусами, “квазінотаріальними” органами з метою отримання об’єктивної та достовірної інформації про стан справ у відповідній діяльності, надання допомоги суб’єктам нотаріальної діяльності, усунення прогалин, помилок у їх діяльності, виявлення причин та умов, що сприяють порушенню ними вимог правових норм, а у разі систематичних порушень з їх боку – притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, щодо яких здійснюється нотаріальна діяльність» [2, с. 3, 8].

Державний контроль за нотаріальною діяльністю В. Тищенко визначає як цілеспрямований вплив органів державної влади на суспільні відносини у сфері організації та функціонування суб’єктів здійснення нотаріальних дій, межі якого зумовлені адміністративно-правовою сутністю нотаріату. Державний контроль за нотаріальною діяльністю поєднує як ознаки загального характеру (оперативність, повсякденність, спрощеність), так і специфічні властивості (публічно-правова природа, змішаний характер діяльності). Регламентація правових засад контролю у численних нормативно-правових актах різної юридичної сили, переважно підзаконного характеру, положення яких інколи мають дещо узагальнений характер, істотно ускладнює практичну реалізацію державного контролю у сфері нотаріальної діяльності [8, с. 22–28]. В. Колпаков вважає, що контроль у відповідній сфері доцільно визначити як сукупність цілеспрямованих дій із визначення фактичного стану справ щодо формування системи органів нотаріату, реалізації посадовими особами нотаріату свого статусу нормативно встановленим приписам. Логічним продовженням цього визначення є виділення двох складових контролю у

сфері нотаріату: а) контроль організації системи нотаріату; б) контроль за законністю вчинення суб'єктами нотаріальної діяльності нотаріальних дій [3, с. 61–64].

Отже, контроль за нотаріальною діяльністю – це інструмент адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності, що використовується загальними та спеціальними суб'єктами публічної адміністрації для реалізації бінарного (адміністративного та внутрішньо-нотаріального) контролюючого впливу на нотаріальні відносини задля дотримання норм нотаріального законодавства та приписів, належної організації нотаріальної діяльності, захисту прав учасників нотаріальної діяльності та виявлення стану дотримання правил здійснення нотаріальної діяльності.

Безпосередньо ж об'єктом державного контролю є конкретні дії підконтрольних суб'єктів, пов'язані з їхньою нотаріальною діяльністю. Такими суб'єктами є державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси, державні нотаріальні архіви та так звані квазінотаріальні органи (консульські установи України, посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних і міських рад та інші посадові особи, які посвідчують дії, дорівняні до нотаріальних, лише в певних випадках виключного характеру та встановлених законом; особи, які мають намір зайнятися нотаріальною діяльністю (яких можна розподілити на осіб, що мають намір пройти стажування; стажистів державних та приватних нотаріусів; осіб, які мають намір отримати свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю; осіб, що мають намір зареєструвати приватну нотаріальну діяльність) [8, с. 22–28].

Законом України «Про нотаріат» 2 вересня 1993 року № 3425-ХІІ визначено, що контроль за організацією нотаріальної діяльності уповноважених на це посадових осіб органів місцевого самоврядування, дотриманням ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконанням правил нотаріального діловодства здійснюється Міністерством юстиції України [1].

Також відповідно до Закону до повноважень Нотаріальної палати України належать: представлення інтересів нотаріальних палат і нотаріусів у державних та інших установах; забезпечення захисту соціальних та

професійних прав нотаріусів; участь у проведенні експертиз законопроектів із питань, пов'язаних із нотаріальною діяльністю; забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників; контроль за дотриманням нотаріусами правил професійної етики та інші повноваження [1].

Суб'єкти державного контролю за нотаріальною діяльністю не існують ізольовано один від одного, а взаємодоповнюють контрольні повноваження кожного за рахунок внутрішніх горизонтальних і вертикальних, а також зовнішніх зв'язків. Отже, сукупність суб'єктів, що діють у сфері державного регулювання нотаріальної діяльності, – певна система учасників, яка на підставі критерію наявності владних повноважень розподіляється на суб'єктів, які наділені владними повноваженнями, і суб'єктів, що позбавлені їх. До суб'єктів державного контролю нотаріальної діяльності, які наділені владними повноваженнями, належить перш за все держава, зокрема створюючи систему нотаріату шляхом ухвалення відповідних нормативно-правових актів. За нормативною функцією, до системи означених суб'єктів належать Президент України та Кабінет Міністрів України, безпосередньо ж реалізація функції організації нотаріату покладена на Міністерство юстиції України й підпорядковані йому місцеві органи юстиції [8, с. 22–28].

Висновки. На наш погляд, адміністративний контроль за діяльністю органів нотаріату як інструмент забезпечення належної нотаріальної діяльності в Україні використовується загальними та спеціальними суб'єктами публічної адміністрації для реалізації бінарного (адміністративного та внутрішньонотаріального) контролюючого впливу на нотаріальні відносини задля дотримання норм нотаріального законодавства та приписів, належної організації нотаріальної діяльності, захисту прав учасників нотаріальної діяльності та виявлення стану дотримання правил здійснення нотаріальної діяльності.

Адміністративний контроль за діяльністю органів нотаріату як інструмент забезпечення належної нотаріальної діяльності в Україні здійснюють більшою мірою Міністерство юстиції України (адміністративний вплив) та Нотаріальна палата України (внутрішньонотаріальний контролюючий вплив).

Список використаних джерел:

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383.
2. Карнарук Н. В. Державний контроль за нотаріальною діяльністю в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2007. 21 с.
3. Колпаков В. К. Поняття контрольного провадження у сфері нотаріату. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2013. № 1. С. 61-64.
5. Андрійко О. Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади: дис. д.ю.н. за спец. 12.00.07. Київ, 1999. 378 с.
6. Гаращук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні: монографія. Харків: Фоліо, 2002. 176 с.
7. Забарний Г. Г., Шкарупа В. К. Адміністративне право України : навчальний посібник. К., 2003. 212 с.
8. Тищенко В. Г. Державний контроль за нотаріальною діяльністю в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 3. С. 22–28.

УДК 342.9: 35.08

Ріхтер В. В.

**ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ В УКРАЇНІ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА СУТНІСТЬ**

У статті визначено, що дисциплінарна відповідальність суддів за своєю адміністративною сутністю є внутрішньосудовим видом юридичної відповідальності, до якої притягується суддя у встановленому порядку в межах дисциплінарного провадження в разі неналежного виконання професійних обов'язків або порушення норм спеціального законодавства та внутрішньоетичних регламентованих вимог, в результаті чого до судді застосовується дисциплінарне стягнення як до

суб'єкта дисциплінарного проступку.

Ключові слова: *адміністративно-правовий статус, забезпечення судів, недоторканність судді, незалежність суду, публічна служба, публічне адміністрування, суддівська кар'єра, суддя.*

The article stipulates that disciplinary liability of judges by its administrative essence is an intra-judicial type of legal liability to which a judge is subject in the prescribed manner within disciplinary proceedings in case of improper performance of professional duties or violation of special legislation and internal ethical requirements, as a result of which the judge is subject to disciplinary action as a subject of disciplinary misconduct.

Key words: *administrative and legal status, provision of courts, immunity of a judge, independence of a court, public service, public administration, judicial career, judge.*

Вступ. Невід'ємною частиною проходження служби суддями в Україні є інститут дисциплінарної відповідальності. Цей вид юридичної відповідальності найбільшою мірою пов'язаний із професійною діяльністю судді як суб'єкта державно-службових відносин. Тому можна з упевненістю говорити, що дисциплінарна відповідальність не лише є важливим засобом підтримання необхідного рівня службової дисципліни серед суддів, а й сприяє дотриманню ними основних принципів правосуддя. Саме тому належне адміністративно-правове регулювання в цій сфері є запорукою прозорості, відкритості та невідворотності притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Однак у сучасних умовах адміністративно-правове законодавство, яким регламентовано процедуру притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, потребує вдосконалення через наявність у ньому численних прогалин, зокрема у сфері визначення видів дисциплінарних стягнень, неповноти підстав притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності тощо [9, с.66–71].

Дисциплінарна відповідальність судді з позиції адміністративного права була науково-ціннісним предметом вивчення багатьох учених, до

яких належать В. Бевзенко, В. Бойко, С. Бондар, А. Борко, Д. Вітюк, Р. Голобутовський, О. Гуменний, В. Декаленко, О. Дручек, А. Іванищук, Р. Ігонін, І. Ієрусалімова, С. Кічмаренко, О. Клименко, Р. Крусян, Я. Лазур, Н. Литвин, Л. Москвич, С. Обрусна, О. Овчаренко, А. Олійник, С. Прилуцький, І. Проліс, В. Сердюк, К. Степаненко, К. Толкачов, Д. Шпенюк та інші. Однак, враховуючи швидкоплинність відносин кадрового забезпечення судової влади, тривалість судової реформи в Україні та окремі проблеми функціонування суддівського корпусу, наукові виклики загальних та окремих питань суддівської кар'єри, зокрема дисциплінарної відповідальності судді, є актуальними та своєчасними.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу нормативних основ, концептуальних ідей та наукових позицій розкрити адміністративно-правову сутність дисциплінарної відповідальності суддів в Україні.

Результати дослідження. Дисциплінарна відповідальність у теорії права розглядається як різновид юридичної відповідальності і здійснюється у формі накладення адміністрацією підприємств і установ інших організацій дисциплінарних стягнень внаслідок: а) порушень правил внутрішнього розпорядку; б) в порядку підлеглості; в) згідно з дисциплінарними статутами й положеннями. До заходів дисциплінарної відповідальності відносяться зауваження, попередження, догана, переведення на іншу роботу і т. ін. [2, с. 153; 3, с. 21–25].

Природа юридичної відповідальності полягає у забезпеченні захисту громадян України від посягань на їх законні права, свободи та інтереси шляхом законодавчого врегулювання системи примусових заходів щодо правопорушників, що сприяє підтриманню режиму законності та правопорядку. Інститут дисциплінарної відповідальності, як наголошує Т. Андрейчук, є ефективним засобом державного та соціального контролю за виконанням суддею професійних обов'язків та додержанням матеріальних і процесуальних норм державного законодавства, що свідчить про наявність або відсутність у державного службовця поваги до правосуддя та підтримки авторитету судової влади [10, с. 52–60].

Дисциплінарна відповідальність завжди пов'язана з невиконанням або неналежним виконанням працівником своїх трудових обов'язків, тобто

порушенням трудової дисципліни. Дисциплінарна відповідальність суддів як вид юридичної відповідальності, як визначає С. Подкопаєв та підтримує В. Василенко, полягає в накладенні на порушника суддівської дисципліни несприятливих позбавлень морального, матеріального та організаційного характеру і є одним із засобів забезпечення відповідності діяльності і поведінки суддів професійним стандартам (суддівської дисципліни) [6; 5, с.88–92]. Т. Андрейчук вважає, що дисциплінарна відповідальність становить собою різновид юридичної відповідальності, забезпечений державою юридичний обов'язок судді, що вчинив дисциплінарний проступок, пізнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належать, у результаті накладання на нього дисциплінарного стягнення в порядку дисциплінарного провадження, відповідно до норм загального та спеціального законодавства України. При цьому вчена наголошує, що дисциплінарна відповідальність суддів становить собою спеціальну юридичну гарантію, що полягає в забезпеченні законодавчо закріплених засобів охорони службово-трудова прав та обов'язків суддів, способів їх реалізації, а також засобів забезпечення прав, свобод та інтересів громадян, суспільства і держави, які направлені на накладення на порушника трудової дисципліни несприятливих позбавлень морального, матеріального та організаційного характеру внаслідок невиконання або неналежного виконання своїх службово-трудова обов'язків. У цьому аспекті дисциплінарна відповідальність суддів і є одним із засобів забезпечення відповідності діяльності і поведінки суддів професійним стандартам суддівської дисципліни [10, с. 52–60].

З позиції А. Шевченка, дисциплінарна відповідальність суддів – це особливий, самостійний вид юридичної відповідальності суддів, що втілює в себе всі ознаки загальної відповідальності. Закріплення такого специфічного виду відповідальності для судді за свої негативні поступки як дисциплінарна відповідальність є важливим засобом підвищення ефективності діяльності суддів, виконання ними своїх службових обов'язків та забезпечення прав та інтересів громадян і держави [8, с. 75].

Питання дисциплінарної відповідальності суддів не можна механічно розглядати в окреслених межах, їх слід розглядати в значно ширшому аспекті. Вони стосуються не тільки порушення суддею посадових

обов'язків, але й порушення ним вимог щодо його статусу та присяги судді. Особливість статусу суддів буде мати суттєвий вплив на визначення підстав виникнення дисциплінарної відповідальності суддів; кола суб'єктів, що можуть ініціювати питання про дисциплінарну відповідальність суддів; органів, які правомочні вирішувати питання про дисциплінарну відповідальність суддів [3, с. 21–25].

Застосування заходів дисциплінарної відповідальності до суддів має своєю метою відновлення порушених державно-службових відносин та запобігання негативним наслідкам учиненого проступку. Крім того дисциплінарна відповідальність суддів має загальні цілі юридичної відповідальності, а саме: захист правопорядку та законності, зміцнення в суддів поваги до законності, прав і свобод громадян, вимог присяги судді, державної дисципліни та запобігання новим проступкам [5, с. 88–92]. При цьому спеціальна дисциплінарна відповідальність суддів полягає в особливому статусі суб'єктів дисциплінарного проступку, спеціальних суб'єктах, які накладають дисциплінарні стягнення і здійснюють дисциплінарне провадження, особливому порядку й підставами притягнення до дисциплінарної відповідальності та порядку оскарження дисциплінарних стягнень, видами дисциплінарних стягнень. Особливістю судді як суб'єкта дисциплінарного проступку є те, що Конституцією гарантується принцип недоторканності суддів. Судді повинні мати змогу діяти без обмежень, без неправомочного впливу, підбурення, тиску, погроз, неправомочного прямого чи непрямого втручання незалежно з яких мотивів воно б не здійснювалось [4, с. 300].

Особливий статус судді вимагає від нього не тільки особливого контролю за власною поведінкою, але й відповідних дій з боку держави, оскільки авторитет судової влади та його підтримка все ж таки є державною справою – судові рішення проголошуються ім'ям держави. Дисциплінарна відповідальність полягає в офіційному реагуванні на вчинення суддею дій, які компрометують його як судцю незалежно від того, вчинені вони в суді під час здійснення своїх повноважень чи поза судом. Тож із метою запобігання дискредитації судової влади в особі судді, який допустив негідну поведінку, закон має містити підстави для належної кваліфікації дій представників суддівського корпусу [7; 5, с. 88–

92].

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з таких підстав: 1) умисне або внаслідок недбалості: а) незаконна відмова в доступі до правосуддя (зокрема незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду; б) незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору; в) порушення засад гласності і відкритості судового процесу; г) порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; г) незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу; д) порушення правил щодо відводу (самовідводу); 2) безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень; 3) допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу; 4) умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків; 5) розголошення суддею таємниці, що охороняється законом, зокрема таємниці нарадчої кімнати, або інформації, що стала відомою судді під час розгляду справи у

закритому судовому засіданні; 6) неповідомлення суддею Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення; 7) неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом); 8) втручання у процес здійснення правосуддя іншими суддями; 9) неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції; 10) зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством; 11) використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку; 12) допущення суддею недоброчесної поведінки, зокрема здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; неспіттвердження суддею законності джерела походження майна; 13) ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/або члена Вищої ради правосуддя; 14) непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України; 15) визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом; 16) неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному законодавством; 17) подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (зокрема неповних) відомостей; 18) неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному законодавством; 19) декларування завідомо недостовірних (зокрема неповних) тверджень у декларації доброчесності судді [1].

Порядок притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є

юридичною гарантією, що діє в таких напрямках: передбачає захист від неправомірного, необґрунтованого переслідування відповідної категорії працівників; забезпечує реалізацію їх трудових прав, свобод та законних інтересів та професійної діяльності, службово-трудових обов'язків; виконує загальні завдання юридичної відповідальності, а саме: покарання винних осіб, поновлення порушених прав, запобігання вчиненню нових правопорушень, усунення причин та умов, що їм сприяли [10, с. 52–60]. Порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів України відрізняється від загального порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності своїм суб'єктним складом, видами стягнень, колом осіб, уповноважених притягувати до дисциплінарної відповідальності та накладати дисциплінарні стягнення, а також підставою і порядком накладення й оскарження дисциплінарних стягнень [5, с. 88–92]. Право на звернення зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарною скаргою) має будь-яка особа. Громадяни здійснюють зазначене право особисто або через адвоката, юридичні особи

– через адвоката, органи державної влади та органи місцевого самоврядування – через своїх керівників або представників [1].

До суддів може застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді:

1) попередження; 2) догани – із позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця; 3) суворої догани – із позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців; 4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя – із позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді; 5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня; 6) подання про звільнення судді з посади [1].

Висновки. Вищевикладене дозволяє визначити, що дисциплінарна відповідальність суддів за своєю адміністративною сутністю є внутрішньо-

судовим видом юридичною відповідальності, до якої притягується суддя в установленому порядку в межах дисциплінарного провадження в разі неналежного виконання професійних обов'язків або порушення норм спеціального законодавства та внутрішньоетичних регламентованих вимог, у результаті чого до судді застосовується дисциплінарне стягнення як до суб'єкта дисциплінарного проступку.

Адміністративна природа дисциплінарної відповідальності суддів виявлена в таких чинниках: 1) підстави притягнення до дисциплінарної відповідальності та види дисциплінарних стягнень є специфічними і чітко визначаються у спеціалізованому законі; 2) звернутися до уповноважених органів з приводу вчинення суддею дисциплінарного проступку має будь-яка особа; 3) притягнення до дисциплінарної відповідальності здійснюється в порядку дисциплінарного провадження уповноваженими органами суддівського врядування; 4) суддя є суб'єктом учинення дисциплінарного проступку.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 №1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
2. Теорія держави і права: навчальний посібник / за загальною ред. В.В. Копейчикова. К.: Юрінформ, 1995. 470 с.
3. Захарова О. С. Теоретичні та практичні питання щодо дисциплінарної відповідальності суддів. Вісник Академії адвокатури України. 2009. Число 1. С. 21-25.
4. Жуган Р. Дисциплінарна відповідальність суддів. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 57. С. 300-305.
5. Василенко В. М. Дисциплінарна відповідальність суддів України: підстави, порядок та особливості дисциплінарного провадження. Право і Безпека. 2011. № 3. С. 88-92.
6. Подкопаєв С. Про дисциплінарну відповідальність суддів. Юстиніан: інформаційний веб-сайт. 2016. URL: <http://justinian.com.ua/article.php?id=1778>
7. Мещерякова Н. Дисциплінарна відповідальність суддів. Лісасофт: інформаційний веб-сайт. 2016. URL:

<http://www.licasoft.com.ua/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=245763&menu=360369>

8. Шевченко А. Дисциплінарна відповідальність суддів як спеціальний вид дисциплінарної (юридичної) відповідальності. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. Вип. 93. С. 73-75.

9. Шпеню Д. Ю. Адміністративно-правове регулювання притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за законодавством України. Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 73. С. 66-71.

10. Андрейчук Т. В. Дисциплінарна відповідальність як гарантія реалізації трудових прав та обов'язків суддями. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2013. № 28. С. 52-60.

УДК 342.340:12.1

Баришніков М. Р.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я

У статті з'ясовано інформаційно-правові аспекти диджиталізації медичної документації як передумова застосування технологій штучного інтелекту в охороні здоров'я. Доведено, що підвищення якості медичних документів у цифровій формі забезпечить підвищення зручності та захищеності пацієнтів, наукових і практичних чинників медичних закладів. Давши можливість використовувати елементи штучного інтелекту для діагностування, лікування, аналітики, фармацевтичних досліджень, тощо.

Ключові слова: діагностування, диджиталізація, інформаційно-правовий аспект, медична документація, охорона здоров'я, штучний інтелект.

The article explains the information and legal aspects of digitization of medical records as a prerequisite for the use of artificial intelligence

technologies in health care. It is proved that improving the quality of medical documents in digital form will increase the convenience and safety of patients and scientific and practical factors of medical institutions. Providing the opportunity to use elements of artificial intelligence for diagnosis, treatment, analysis, pharmaceutical research and more.

Key words: *artificial intelligence, diagnosing, digitization, health care, information and legal aspect, medical documentation.*

Вступ. Сучасна медична галузь існує і працює в умовах інформаційного суспільства, що надає значні переваги лікарям та адміністрації закладів охорони здоров'я. Проте значно зростає кількість інформації, зокрема недостовірної – спаму, фейків та порушення привабливості пацієнтів. Одним із вагомим джерел медичної інформації в умовах інформаційного суспільства є медична електронна документація, яка в умовах сьогодення уже використовується, проте переважно безсистемно із неналежним рівнем персональних даних. Відповідно така інформація не може бути використовувана пацієнтами з надання штучного інтелекту. Ці питання потребують докторального розвитку права.

До обсягу правового регулювання технологій у наш час уже долучились достатньо теоретичних напрацювань таких учених, як О. Заярний [7], О. Баранов [8], Н. Хігучі [9], Л. Лінн [10], С. Вілліка [11], Н. Прайса [12], М. Кржнік [13], А. Грінберг [14], О. Атабеков [15], Лоуренс А. Лінн [16], О. Заярний [17; 18], О. Баранова [19], О. Яворська [20], О. Сімсон [21], О. Радутний [22], Ю. Сидорчук [23], О. Павлишин [24] та інші щодо можливості надання штучному інтелекту певних ознак діє- та правоздатності.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії інформаційного права та практики диджиталізації, медичної документації, поглядів на цю проблематики вчених, а також національного і міжнародного законодавства з'ясувати інформаційно-правові аспекти диджиталізації медичної документації як передумову застосування технологій штучного інтелекту в охороні здоров'я.

Результати дослідження. До основних положень на сучасному рівні

розвитку медичної галузі, що роблять неможливою її діяльність поза рамками застосування інформаційних технологій, які в свою чергу в ході свого еволюційного, а подекуди революційного, але завжди бурхливого розвитку, належить необхідність широкого та рішучого застосування когнітивних систем з елементами штучного інтелекту. На превеликий жаль, сучасне українське законодавство лише планує включити до свого змісту такі поняття, як штучний інтелект, когнітивні системи тощо, як свідчить проєкт Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, розроблений у межах діяльності Кабінету Міністрів України, автором окремих положень якої є автор [1]. Як відомо, для застосування штучного інтелекту в прогнозуванні, діагностуванні та багатьох інших випадках у галузі медицини така програма має бути відповідним чином підготовлена та навчена, а навчання у свою чергу може відбуватись за умови ефективності нейромережі з використанням великих масивів оцифрованих даних, вибірка яких має бути широкою, стандартизованою, піддаватись актуалізації та оцінці якості змісту. Лише за умови дотримання цієї вимоги національна медична наука та ІТ-практика зможуть надати для потреб пацієнтів якісні програмні та апаратні комплекси, що використовують елементи штучного інтелекту. Фактично в процесі навчання вхідні нейрони отримують дані, обробляють їх на внутрішньому рівні нейромережі, а на вихід надходять результати. Якщо отриманий результат не задовольняє дослідників, вони змінюють вагу з'єднань та знову навчають мережу. При цьому успішність процесу та достовірність результату залежить від кількості вхідних даних – чим їх більше, тим краще [2].

У механізмах глибокого машинного навчання (machine learning), як правило, використовують багатошарові нейромережі та значну кількість екземплярів для тренування нейромережі [3]. Саме тому кожна країна має уважно ставитися до наявного унікального масиву медичних знань і забезпечити всі, зокрема правові, передумови для його застосування. Способи та методи лікування, фармакологічна база, протоколи лікування змінюються, що робить важливим осучаснення таких баз та доступ до останніх створених записів медичної документації.

Зі створенням великих масивів медичних даних в Україні виникають

значні проблеми. По перше, історії хвороби припадають пилом в архівах різноманітних закладів охорони здоров'я, але ж вони містяться на неоцифрованих (паперових) носіях, і доступ до них розробникам програм штучного інтелекту надзвичайно складний. Одним із завдань медичного права є покращення ситуації завдяки новаціям у законодавстві та правозастосовній практиці.

Завдання оцифрування та забезпечення доступу для дослідників до наявної медичної документації може бути вирішено зокрема модернізацією змісту стандартних текстів інформованої згоди. Чіткі та недвозначні норми спеціального законодавства з питань надання інформованої згоди, зокрема на подальше використання медичних даних буде відповідати практиці ЄСПЛ, зокрема щодо вимоги зрозумілості відповідних норм національного законодавства стосовно інформованої згоди на медичне втручання [4].

Для виконання завдання пропонується внести низку змін до чинного законодавства, зокрема до змісту інформованої добровільної згоди пацієнта на проведення діагностики, лікування та на проведення операції та знеболення, затвердженої Наказом МОЗ № 549 від 08.08.2014 року [5], доповнити положенням про надання пацієнтом разом з іншим згоди на подальше використання знеособлених даних історії хвороби та інших медичних документів у ході машинного навчання когнітивних медичних систем; Типового порядку обробки персональних даних», затвердженого Наказом Уповноваженого ВРУ № 1/02-14 від 08.01.2014 року [6], шляхом доповнення окремим пунктом про порядок доступу до медичної документації з метою її оцифрування за умов обов'язкового знеособлення та подальшого надання зацікавленим особам у ході машинного навчання когнітивних медичних систем, підготовки спеціального Наказу Міністерством охорони здоров'я України «Про порядок створення та використання баз медичної документації», яким визначити порядок оцифрування медичної документації, вимоги до комп'ютерних програмних комплексів, що застосовуються під час ліцензованої діяльності з медичної практики щодо забезпечення ними автоматизованого створення архіву знеособлених медичних даних для подальшого їх використання під час розроблення та впровадження когнітивних систем з елементами штучного інтелекту в сфері охорони здоров'я.

Висновки. Отже, за результатами проведеного дослідження можливо з'ясувати інформаційно-правові аспекти диджиталізації медичної документації як передумову застосування технологій штучного інтелекту в охороні здоров'я. Це забезпечить підвищення зручності та захищеності пацієнтів та наукових і практичних чинників медичних закладів, дасть можливість використовувати елементи штучного інтелекту для діагностування, лікування, аналітики, фармацевтичних досліджень тощо.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Повідомлення про проведення публічного громадського обговорення проєкту розпорядження Кабінету Міністрів України. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України. 2019. URL:<https://thedigital.gov.ua/regulations/povidomlennya-pro-provedennya-publichnogo-gromadskogo-obgovorennya-proyektu-rozporyadzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini>
2. Искусственный интеллект в медицине и здравоохранении. Москва: Центр 2М. 2019. URL:<https://center2m.ru/iskustvenniy-intelekt-medsina>
3. Гусев О. В., Добридень С. Л.. Штучний інтелект в медицині та охороні здоров'я. Информационное общество/ 2017. №4-5. С.78-93.
4. Постанова Європейського Суду з Прав Людини по Справі Елберте проти Латвії. (Elberte v. Latvia) від 13 січня 2015 р. Скарга Європейського суду з прав людини № 61243/08. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. 2015. № 3.
5. Інформована добровільна згода пацієнта на проведення діагностики, лікування та на проведення операції та знеболення. Затверджено Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14.02.2012 № 110. Верховна Рада України. 2014.URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1049-14#Text>
6. Про затвердження документів у сфері захисту персональних даних. Затверджено Наказом Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини від 08.01.2014 р. № 1/02-14. Верховна рада України. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1_02715-14#Text

7. О., Zaiarnyi. Directions for improving the legal liability of medical organizations for artificial intelligence systems application. *Medicine and law*. 2018. # 37(2). Pp. 363-382.

8. Баранов О. Інтернет речей і штучний інтелект: витоки проблеми правового регулювання. ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні.: збірник матеріалів II-ї Міжнародно-практичної конференції Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. 318 с. Хігучі Н. Медична інформація та приватність в Інформаційному суспільстві. Всесвітнього медичного журналу. 2015. №1 (51).

9. L., Lynn. Artificial intelligence systems for complex decision-making in acute care medicine: a review. 2018. URL: <https://pssjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13037-019-0188-2>

10. Marshal, S. Willick . Artificial Intelligence: Some Legal Approaches and Implications. *Magazine Volume 4 Number*. 1983. # 2.

11. W. Nicholson. Price II. Artificial Intelligence in Health Care: Applications and Legal Implications». University of Michigan Law School. 2017. URL:<https://repository.law.umich.edu/articles/1932>

12. M., Kržišnik. Legal Challenges of Artificial Intelligence. 2019. URL:<http://www.iuricorn.com/en/legal-challenges-of-artificial-intelligence.html>

13. A., Greenberg. Artificial Intelligence in Health Care: Are the Legal Algorithms Ready for the Future? 2018.

14. URL:<https://mjhlh.mcgill.ca/2017/10/06/artificial-intelligence-in-healthcare-are-the-legal-algorithms-ready-for-the-future>.

15. A., Atabekov&O., Yastrebov. Legal Status of Artificial Intelligence Across Countries: Legislation on the Move. *European Research Studies Journal Volume XXI*. 2018. Issue 4. pp. 773-782.

16. Lawrence, A. Lynn. Artificial intelligence systems for complex decision-making in acute care medicine: a review. 2019. URL: <https://pssjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13037-019-0188-2>

17. О., Zaiarnyi. Directions for improving the legal liability of

medical organizations for artificial intelligence systems application. Medicine and law. June 2018. # 37(2): pp.363-382.

18. O., Zaiarnyi Assessment criteria for the lawfulness of artificial intelligence technologies application in health care Wiadomości Lekarskie, OM LXXII. 2019. Nr 12 cz. II, grudzień, p. 2568-2572. URL:<https://wiadlek.pl/wp-content/uploads/00/02/WL-12-cz-II-2019.pdf>

19. Баранов О. Інтернет речей і штучний інтелект: витоки проблеми правового регулювання. ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні.: збірник матеріалів II-ї Міжнародно-практичної конференції Львів: НУ „Львівська політехніка. 2017. 318 с. Яворська О. та ін. ІТ-право. Київ: Видавництво Левада. 2017. 246 с.

20. Сімсон О. ІТ-право з позицій теорії та практики, підходи до вивчення і викладання. Право України. 2018. №12018. С.51-62.

21. Радутний О. Суб'єктність штучного інтелекту у кримінальному праві. Право України. 2018. №1. С.123-136.

22. Сидорчук Ю. Філософсько-правові проблеми використання штучного інтелекту. Право і суспільство. 2017. №3, частина 2. С.16-19.

23. Павлишин О. Філософсько-правовий аналіз розробки і використання електронних експертних систем у правозастосовчій діяльності: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2005. 18 с.

УДК 342.56:35

Бойко В. П.

КЛАСИФІКАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

У статті визначено, що класифікація нормативно-правових актів у сфері регулювання органів судової влади в Україні призначена для визначення місця певного нормативно-правового акта в правовій ієрархії, яка здійснюється за юридичною значущістю.

***Ключові слова:** ефективність, класифікація, нормативно-правове регулювання, органи судової влади, публічна адміністрація.*

The article defines that the classification of normative legal acts in the field of regulation of judicial authorities in Ukraine is intended to determine the place of one or another normative legal act in the legal hierarchy, which is carried out by legal significance.

***Key words:** efficiency, classification, normative-legal regulation, judicial authorities, public administration.*

Вступ. У сучасних реаліях, коли судова гілка влади піддається реформуванню, особливу увагу слід звернути на нормативно-правове регулювання в цій сфері. Зважаючи на численність правових актів, зокрема діяльність судової системи регулюється як вітчизняним законодавством так і міжнародними правовими актами, ратифікованими Верховною Радою України.

При цьому слід розуміти, що існують різні підходи правників щодо класифікації таких нормативно-правових актів. Зокрема нормативно-правове регулювання органів судової влади України призначене для ефективності захисту порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що є важливим чинником у житті кожної людини.

Таким чином, тема класифікації нормативно-правових актів у сфері регулювання органів судової влади в Україні викликає по-справжньому особливий науковий інтерес для визначення та вдосконалення основних нормативно-правових актів у цій сфері.

До проблематики класифікації нормативно-правових актів у сфері регулювання органів судової влади в Україні звертали свою увагу такі вчені-юристи: Z. Aziz, N. Garoura, T. Ginsburg, С. Аскеров, І. Баранник, С. Бондар, В. Галуцько, О. Дручек, М. Запорожець, А. Іванищук, Р. Ігонін, Ю. Касараба, В. Кириченко, Г. Кравчук, В. Кривенко, Р. Куйбіда, Н. Литвин, А. Мукшименко, І. Назаров, О. Прокопенко, В. Тісногуз, А. Філіппов, І. Хитра та інші. Проте до аналізованих нами питань вони зверталися лише побічно, досліджуючи інші більш загальні, спеціальні чи

суміжні виклики.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі праць учених-юристів здійснити класифікацію нормативно-правових актів у сфері регулювання органів судової влади в Україні.

Результати дослідження. Відповідно до академічного тлумачного словника української мови, класифікація – це система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями [1]. У юридичній літературі існують різноманітні визначення поняття

«правовий акт». Під правовим (юридичним) актом зазвичай розуміють офіційний письмовий документ, який породжує певні правові наслідки, створює юридичний стан і спрямований на врегулювання суспільних відносин. Нормативно-правовий акт – це офіційний письмовий документ, який ухвалюється уповноваженим органом держави та встановлює, змінює, припиняє чи встановлює, змінює, припиняє чи конкретизує певну норму права. Такі акти перебувають між собою в ієрархічній підпорядкованості, що й визначає юридичну силу документа. За різними критеріями нормативно-правові акти можна класифікувати на окремі види

– за органом, який їх видає (акти парламенту, Президента, Уряду, органів виконавчої влади, державних органів, органів місцевого самоврядування); за юридичною силою (закони та підзаконні нормативні акти); за суб'єктами правотворчості (ухвалені на референдумі; нормативні акти органів державної влади; нормативні акти громадських організацій, локальні, внутрішні акти організацій, підприємств, установ; спільні нормативні акти); залежно від терену дії (які поширюються на всю територію держави, на територію окремих суб'єктів, локальні); за сферою дії – акти загальної дії (охоплюють і вирішують схоже коло питань); акти спеціальної дії (пов'язані з вирішенням конкретних питань, спрямовані на глибше їх дослідження); локальні (застосовуються у вузькоспеціалізованих сферах людського життя); залежно від терміну дії (тривалої та тимчасової дії); залежно від предмета правового регулювання (конституційні, адміністративні, кримінальні, цивільні тощо) [2].

Таким чином, нормативно-правові акти у сфері регулювання органів

судової влади в Україні відрізняються своєю різноманітністю та мають власну специфіку і класифікацію, зокрема серед них – закони, укази, постанови, рішення, розпорядження та накази.

Законами називають нормативно-правові акти вищої юридичної сили, які врегульовують найважливіші суспільні відносини шляхом установлення загальнообов'язкових правил.

Укази (зокрема Президента України) мають і нормативний, і ненормативний характер. Нормативні укази стосуються невизначеного кола фізичних та юридичних осіб і мають довгострокову дію. Ненормативні укази мають індивідуальне призначення. Указами Президента України оформлюють затвердження нормативних актів Президента України, тобто актів, розрахованих на постійну чи багаторазову дію скасування актів Кабінету Міністрів України, рішень голів місцевих державних адміністрацій рішення Президента України щодо призначення та звільнення з посад керівників відповідних державних органів, установ та організацій тощо.

Постанови ухвалюють вищі й деякі центральні органи колегіального управління для виконання найважливіших і принципових завдань та встановлення норм, правил поведінки, називають постановами. Їх видає Кабінет Міністрів України, а в деяких випадках особливо важливі постанови ухвалює Верховна Рада України. Текст постанови зазвичай складається з двох частин: перша містить вступ, оцінку стану та підстави для видання або посилення на правовий акт вищого за рангом органу у другій частині наводять перелік запропонованих заходів, визначають виконавця (виконавців) та строки виконання.

Окрему групу нормативно-правових актів становлять рішення, тобто розпорядчі документи, що ухвалюють місцеві ради або їхні виконавчі комітети в колегіальному порядку для розв'язання найважливіших питань, що належать до їхньої компетенції. Текст рішення складається зі вступної частини, в якій констатовано стан питання, і розпорядчої, що містить перелік заходів із зазначенням строків виконання та відповідальних виконавців, а також вказівку, кому доручено вести контроль за виконанням рішення.

Розпорядження – нормативно-правові акти державних органів,

організацій, що видані в межах їхньої компетенції та мають обов'язкову юридичну силу щодо громадян і підпорядкованих організацій, називають розпорядженнями. Зазвичай їх видають Кабінет Міністрів України, місцеві ради, представники Президента України на місцях, а також керівники колегіальних органів державного управління. Це розпорядчі документи оперативного характеру, якими зазвичай затверджують або скасовують інші підзаконні нормативно-правові акти чи продовжують строк їх дії. Зазвичай наказами затверджують положення, інструкції, рекомендації тощо [3].

Відповідно до цього можемо розуміти, які види нормативно-правових актів задіяні при регулюванні судової влади.

Л. Макарова вважає що класифікація правових актів судової влади дає змогу конкретизувати місце цих актів у загальній системі правових актів і встановити їх власний внутрішньосистемний зв'язок. Будь-який правовий акт судової влади може розглядатися в рамках не однієї, а декількох класифікацій, що дасть можливість конкретизувати його юридичну природу, визначити його місце щодо інших правових актів органів судової влади [4].

На слушну думку С. Шевчука, класифікацію актів судової влади слід здійснювати за такими критеріями: за змістом; за функціональним призначенням у правовому регулюванні; за видами судочинства та за юрисдикцією суду; за інстанційністю; за суб'єктами, що їх ухвалюють; за адміністративно-територіальним поділом; за складом суду; за характером застосування норм права; за реалізацією функцій судової влади; за формою зовнішнього об'єктивування результатів; за ступенем обов'язковості; за юридичними властивостями та залежно від обставин справи [5].

Нормативно-правові акти, якими керується суд у межах здійснення правосуддя, є достатньо різноманітними: Конституція України, Закон України «Про звернення громадян», Закон України «Про доступ до публічної інформації», Закон України «Про захист персональних даних», Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Кодекс України «Про адміністративні правопорушення», Бюджетний кодекс України, Виборчий кодекс України, Водний кодекс України, Господарський кодекс України, Господарський

процесуальний кодекс України, Земельний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Кодекс законів про працю України, Кодекс України «Про надра», Кодекс цивільного захисту України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України, Лісовий кодекс України, Митний кодекс України, Повітряний кодекс України, Податковий кодекс України, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України.

До спеціального законодавства, що регулює судову діяльність, ми відносимо: Закон «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про судовий збір», Закон України «Про судову експертизу», «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», «Про Конституційний Суд України»,

«Про забезпечення права на справедливий суд», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про доступ до судових рішень», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Згідно з ч.1 ст.129 Конституції України суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним і керується верховенством права [6]. З огляду на зміст цього конституційного принципу, судові рішення органу виконавчої влади мають бути ухвалені з дотриманням принципу верховенства права. Урахування цієї вимоги дає підстави для диференціації формально обов'язкових волевиявлень органів судової влади на такі види: а) правові акти судової влади, що ухвалені з дотриманням принципу верховенства права; б) правові акти судової влади, які ухвалені з порушенням (ігнорування вимог) принципу верховенства права. Залежно від фактичної реалізації імперативної норми щодо обов'язковості виконання правових актів судової влади, пропонується виокремлювати: а) правові акти судової влади, що виконані в повному обсязі; б) правові акти судової влади, що виконані частково; в) правові акти судової влади, що залишаються

невиконаними [4].

Висновки. Отже, класифікація нормативно-правових актів у сфері регулювання органів судової влади в Україні призначена для визначення місця певного нормативно-правового акта у правовій ієрархії, яка здійснюється за юридичною значущістю в такому порядку: правозастосовні – призначені для ухвалення індивідуального нормативно-правового акта в юридичній справі; інтерпретаційні – ті, які роз'яснюють дію певного нормативно-правового акта; правотворчі – виражаються в діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, діяльність яких спрямована на творення нормативно-правових актів.

Варіації актів правового регулювання органів судової влади виступають як підсистеми особливого роду в загальній системі правових актів суду: судові акти, які ухвалюються в межах правосуддя, та судові акти, що ухвалюються в межах судового управління.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. 1973. С. 175.
2. Большая Советская Энциклопедия. Москва. 2005. С.346.
3. Класифікація нормативно-правових актів у галузі освіти. 2016. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/154-qqq-16-m4-26-04-2016-klasifikatsya-normativno-pravovih-aktiv-u-galuz-osvti>
4. Макарова Л. Класифікація правових актів органів і посадових осіб судової влади: аналіз наявних і нові підходи. 2017. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/6/part_2/3.pdf
5. Шевчук С. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади: автореф. дис. ... докт. Юрид. наук: спец. 12.00.01 Нац. Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2008. 38 с.
6. Конституція України. Верховна Рада України. Закон від 28.06.1996 № 254к.96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. № 72.

УДК 342.951:321

Тополя Р. В.

ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розкрито зміст адміністративно-правового забезпечення експертної діяльності в Україні. Доведено, що це система зовнішнього виразу правових, адміністративних, організаційно-правових та організаційних дій суб'єктів публічного адміністрування щодо забезпечення арбітрів у вирішенні суспільних спорів обґрунтованими та об'єктивними висновками через сприяння створення, атестації, контролю та адміністративно-правового захисту суб'єктів проведення різноманітних експертиз.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, адміністративно-правовий захист, арбітр, атестація, експерт, експертна діяльність, зміст, зовнішній вираз, контроль, суспільний спір.

The article reveals the content of administrative and legal support of expertactivity in Ukraine. It is proved that this is a system of external expression of legal, administrative, organizational, legal and organizational actions of public administration entities to provide arbitrators of public disputes with sound and objective conclusions, by promoting the creation, certification, control and administrative protection of entities conducting various examinations.

Key words: administrative and legal protection, administrative and legal support, arbitrator, certification, content, control, expert, expert activity, external expression, public dispute.

Вступ. У системі забезпечення прав, свобод та інтересів громадян невід'ємне місце займає система правосуддя та інші публічні арбітражі, які забезпечують відновлення порушених чеснот. Названа система ніколи не показала б своєї ефективності, якби не спиралась на наукові знання та

дослідження здійснення вузькими фахівцями у певних сферах. Завдяки висновкам таких спеціалістів публічні арбітри можуть ухвалити обґрунтоване та справедливі рішення. У юридичній літературі та практиці судової, правоохоронної та публічно-правової діяльності такі суб'єкти отримали лаконічну назву «експерти», а їхня робота з аналізу та наданням кваліфікованих висновків – «експертної діяльності». Як і будь-яка інша суспільно корисна публічна діяльність, вона об'єктивно потребує адміністративно-правового забезпечення. Експертна діяльність характеризується багатьма чинниками, одним із первинних у ній є «зміст». Саме його розкриттю буде присвячена ця стаття.

До адміністративно-правового забезпечення експертної діяльності в Україні звертали свою увагу вчені В. Авер'янов, В. Атаманчук, В. Басай, П. Біленчук, В. Галаган, В. Галуцько, А. Гірняк, Ф. Джавадов, О. Єщук, А. Іванишук, В. Ковальова, А. Лазебний, О. Олійник, І. Пиріг, В. Ревака, О. Сабінін, М. Сегай, Е. Сімакова-Єфремян, Г. Стрілець, А. Фурман, В. Шепітько, В. Юрчишин, В. Юсупов та ін. Проте вони безпосередньо аналізованої нами проблематики не торкалися, присвятивши свої наукові пошуки найбільш загальним спеціальним або суміжним викликам.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права, теорії криміналістики, теорії експертології, доктринальних положень у цій сфері вчених та чинного законодавства розкрити зміст адміністративно-правового забезпечення експертної діяльності в Україні.

Результати дослідження. Експертна діяльність є специфічним видом людської діяльності, яка базується на практичних і теоретичних наукових знаннях; має пізнавальний, дослідницький характер; може проводитись у різних сферах суспільної діяльності; використовує методи та методики, що не суперечать закону та нормам моралі та ґрунтуються на сучасних досягненнях науки; має на меті всебічне, повне, об'єктивне, комплексне дослідження об'єктів, процесів або явищ; її результатом є отримання нової інформації та формування висновків. Експертна діяльність – це специфічний вид людської діяльності, заснованої на наукових знаннях, змістом якої є дослідження певних об'єктів, процесів або явищ спеціальними методами з метою надання науково обґрунтованих висновків

[1].

Енциклопедичні джерела доводять що «експертиза» (фр. expertise) – це розгляд, дослідження експертом певних справ, питань, що потребують спеціальних знань (наприклад медична, бухгалтерська, судова експертиза) [2]; «зміст» – це: 1) те, про що говориться, розповідається де-небудь, те, що описується, зображується: суть, внутрішня особливість чого-небудь;

3) певні властивості, характерні риси, які відрізняють дане явище, предмет від подібних явищ, предметів і т. ін.: 4) розумна основа, мета, призначення чого-небудь; 5) перелік розділів, частин, оповідань і т. ін. книги, збірки, рукопису тощо, перев. із вказівкою сторінок, де вони вміщені [3];

«забезпечувати» означає постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах; надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування, створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [4].

Хоча в Законі України «Про судову експертизу» розвивається спеціальне, а не загальне розуміння змісту експертизи, наведемо його:

«судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства. Судову експертизу необхідно провести на місці події або за місцезнаходженням об'єкта дослідження, особа чи орган, які її призначили, мають забезпечити судовому експертові безперешкодний доступ до об'єкта дослідження й належні умови праці. Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених чинним законодавством України, – судові експерти, які не є працівниками зазначених установ [5]

На доктринальному рівні певну увагу окремим аспектам змісту адміністративно-правового забезпечення експертної діяльності приділяли вітчизняні вчені. Так, А. Фурман доводить, що експертиза (лат. expertus –

«досвідчений») – це: а) фахове вивчення речових доказів чи фактів з метою з'ясування обставин і подання відповідних висновків; б) розгляд,

дослідження якої-небудь справи чи якогось питання для одержання правильного висновку, винесення правильної оцінки; в) соціальна процедура психологічного оцінювання окремих визначених ситуацій, надбань людської діяльності чи особистості, яка проводиться відповідно до поставлених замовником завдань (запиту), вимагає поглибленого дослідження експертом певних психосоціальних проблем чи питань, а відтак і його ґрунтовної теоретико-методологічної підготовки та функціональної грамотності; г) оцінювання авторитетними спеціалістами стану об'єкта чи процесу, причини виникнення події чи можливих її наслідків, а також перспектив використання речей, ресурсів чи ухвалення конкретних рішень; д) метод обґрунтування експертом реального стану справ у певній сфері суспільного життя, з'ясування ґрунтовності вирішення актуальних завдань певною науковою дисципліною (соціологія, дидактика, психологія), а також оцінювання, що «пов'язане з побудовою системи ознак для розпізнавання, класифікації й аналізу складних інновацій, вироблення засобів вимірювання досліджуваних об'єктів при зміні довкілля, середовища» [6].

І. Пиріг зазначає, що експертна діяльність є видом діяльності, якому притаманні такі ознаки: 1) є специфічною формою людської діяльності, яка відрізняється від інших відношенням до оточуючого світу; 2) має пізнавальний дослідницький характер; 3) може проводитись у різних сферах суспільної діяльності; 4) використовує методи та методики, що не суперечать закону та нормам моралі та які ґрунтуються на сучасних досягненнях науки; 5) має на меті всебічне, повне, об'єктивне, комплексне дослідження об'єктів, процесів або явищ; 6) її результатом є отримання нової інформаційної та формування висновків. Вона є специфічним видом людської діяльності, зміст якої становить пізнання певних об'єктів, процесів або явищ спеціальними методами з метою надання науково обґрунтованих висновків [1].

На думку вченого-адміністративіста А. Іванищука, адміністративно-правове забезпечення – це цілеспрямований нормативно-організаційний вплив норм адміністративного права, які розвивають та уточнюють конституційні норми, що визначають теоретико-правові засади функціонування публічної влади з метою створення належних умов для

забезпечення суддями прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, публічного інтересу держави й суспільства загалом. На його погляд, за змістом адміністративно-правове забезпечення є системою норм адміністративного права, основоположних засад (концепцій, доктрин і принципів правового регулювання), адміністративно-правових відносин та адміністративного інструментарію (форм і методів адміністративної діяльності та адміністративних процедур), які у сукупності формують комплексний інститут адміністративного права, що наповнений численними вертикальними і горизонтальними зв'язками, поєднує однорідні суспільні відносини [7].

Усе вищевикладене дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо змісту адміністративно-правового забезпечення експертної діяльності в Україні:

- за сферами суспільного життя експерта, діяльність поділяється на судову експертизу, наукову, освітню, економічну, фінансову, банківську, антикорупційну, медичну, літературну, мистецьку, історичну, військову, антимонопольну та ін.;

- за складовими адміністративної процедури – на вилучення (отримання) об'єкта дослідження; вибір способів та методології аналізу; витребування інструментів (інгредієнтів) дослідження; безпосереднє проведення аналізу; уясування, трактування результатів та формування висновку;

- за юридичними наслідками – на ті, висновок яких має бути обов'язково врахований арбітрами, і такі, що мають факультативне додаткове значення;

- за юридичними наслідками для експерта: 1) коли він несе кримінальну відповідальність; 2) коли він несе інші види юридичної чи суспільної відповідальності за надання завідомо неправдивого висновку, а також за розголошення даних, що стали йому відомі під час проведення експертизи; за змістом діяльності публічної адміністрації: 1) надання адміністративних та інших публічно-сервісних послуг; 2) здійснення розпорядчої діяльності; 3) виконавчої діяльності; 4) публічного контролю (нагляду); 5) застосування заходів переконання та адміністративного примусу; забезпечення електронного врядування;

– за інститутами адміністративного права: виявлення й узагальнення засад, інструментарію та адміністративних процедур публічного адміністрування;

– за організаційно-правовими критеріями: створення, реорганізація та ліквідація експертних установ; навчання, атестація, допуск до самостійної роботи, позбавлення правового статусу та забезпечення дисциплінарної практики щодо експертів.

– Висновки. Отже, змістом адміністративно-правового забезпечення експертної діяльності в Україні є система зовнішнього виразу правових, адміністративних, організаційно-правових та організаційних дій суб'єктів публічного адміністрування щодо забезпечення арбітрів вирішення суспільних спорів обґрунтованими та об'єктивними висновками шляхом сприяння створення, атестації, контролю та адміністративно-правового захисту суб'єктів проведення різноманітних експертиз.

Список використаних джерел:

1. Пиріг І. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2015. 432 с.
2. Словник іншомовних слів / гол. ред. О. Мельничук. Київ: Київська книжкова фабрика, 1975. 775 с.
3. Словник української мови: в 11 томах. Том 3. 1972. С. 624.
4. Словник української мови: в 11 томах. Том 3. 1972. С. 18.
5. Про судову експертизу. Закон України від 25 лютого 1994 р. №4038-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст.232.
6. 5. Фурман А., Гірняк А. Психодидактична експертиза модульно-розвивальних підручників: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2009 312 с.
7. Іванищук А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні: монографія. Київ ; Херсон : Грінь Д. С., 2015. 434 с.
8. Олійник О., Галуцько В., Єщук О. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності: монографія. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 224 с.

УДК 340.5.153

Кудін А. А.

ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНА НА ПЕРЕХІДНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

У статті з'ясовано особливості правової системи України на сучасному перехідному етапі розвитку держави. Доведено, що це є інтенсивна наукова, громадська, політична, правотворча та правозастосовна діяльність наукових, публічних, громадських та приватних суб'єктів щодо повернення до традиційних та утвердження сучасних цінностей романо-германської правової сім'ї, що доповнюється прецедентами Європейського суду з прав людини на основі запозичення філософських правових засад справедливого відновлення прав свобод та інтересів приватних осіб, зокрема від свавілля з боку суб'єктів владних повноважень англосаксонської правової сім'ї.

Ключові слова: англосаксонська правова сім'я, держава Україна, права людини, правова система, романо-германська правова сім'я, справедливість, філософські правові засади, цінності Європейського суду.

The article clarifies the features of the legal system of Ukraine in the current transitional stage of development of the state. It is proved that this is an intensive scientific, public, political, law-making and law-enforcement activity of public, public and private entities to return to traditional and up-to-date values of the Romano-Germanic legal family, supplemented by European Court of Human Rights precedents, borrowing the philosophical legal foundations of the fair restoration of the rights of freedoms and interests of individuals, including from arbitrariness by the subjects of power of the Anglo-Saxon legal family.

Key words: Anglo-Saxon legal family, Human Rights, justice, Legal System, philosophical legal principles, Romano-Germanic legal family, state of Ukraine, values of the European Court.

Вступ. Україна активно розвивається, направляючи свої помисли до євроатлантичної спільноти. Останні десятиліття наше суспільство пережило значні потрясіння, а саме Помаранчеву революцію [1], Революцію Гідності [2], вітчизняну війну проти російського-терористичних військ [3]. Ці як позитивні, так і трагічні явища призвели до однозначного вибору вітчизняного громадянського суспільства як руху на шляху до Європейського Союзу та НАТО.

Разом із громадянським суспільством, що є природним, змінюється й права система України, яка переходить від псевдоцінностей соціалістичної правової сім'ї та східного православного світу на традиційні модернізовані до вимог сьогодення стандарти романо-германської правової сім'ї. На цьому шляху виникають як засадничі, такі і практичні виклики, які вимагають наукового, правотворчого та правозастосовного вирішення.

До проблеми наукових положень правової система Україна на перехідному етапі розвитку держави та практики їх реалізації зверталися вітчизняні на зарубіжні вчені А. Васильєв, Ю. Ведерніков, В. Галунько, П. Діхтієвський, Т. Джефферсон, О. Кузьменко, М. Лазаренко, А. Папірна, О. Петришин, О. Правоторова, Р. Фелікс, М. Цвік, А. Мерник, М. Мірошніченко, Р. Мухаєв, Є. Полянський, А. Павлів, Ю. Оборотов, О. Скакун, К. Степаненко, М. Хаустова, О. Чукаєва та ін. Проте вони безпосередньо проблем правової системи України на перехідному етапі розвитку держави не торкалися, а зосереджували свої наукові пошуки на більш загальних, спеціальних чи суміжних викликах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії природного права, теорії права, історії держави і права, а також вітчизняного законодавства з'ясувати особливості правової системи України на перехідному етапі розвитку нашої держави.

Результати дослідження. Необхідно погодитися із М. Мірошніченко, яка присвятила проблемі правової системи України вагому увагу у формі монографічного дослідження, що сучасну правову систему України необхідно розглядати як перехідну до нової історичної форми. Вихідною в опрацюванні концепції сучасної правової системи України має бути не ідея прискореного її формування як фактора регулювання правових процесів, засобу забезпечення демократизації суспільства в умовах незалежності

України, а ідея її трансформації в напрямку досягнення максимуму ефективності. Правова система є підсистемою суспільства, отже доцільно поняття «трансформація національної правової системи» розробляти в діалектичному зв'язку з поняттям «системна трансформація суспільства». Учена доводить, що правова система – це реально існуюча в часі, багаторівнева, субстанційна, функціонально-генетичною правова цілісність, що виявляє себе в циклічно-динамічних процесах неперервного розвитку й функціонування, має властивості, ознаки й особливості складних систем антропосоціокультурного типу, заснована на доктринальному консенсусі соціального й організаційного рівнів, діалектика яких демонструє глибинну внутрішню суперечність між природно-правовим і державно-правовим її початками [4].

Ми підтримуємо точку зору М. Мірошніченко, що сучасна правова система України перебуває на перехідному етапі від псевдосоціалістичної правової сім'ї, східної православної до повноцінних засад та інструментарію класичної та модернізованої романо-германської правової сім'ї. Адже права система України формувалася на більшості території нашої держави не безпосередньо шляхом запозичення кращих надбань німецької правової школи, а через призму імперських традицій Росії. Хоча треба зазначити, що ті українські землі, що належали до складу Австро-Угорської імперії, мали можливість використовувати надбання германської гілки романо-германської правової сім'ї безпосередньо. І зрозуміло, що значної шкоди правій системі України було завдано саме за часів входження українських земель до складу радянської імперії, де панувала правова система так званої соціалістичної правової сім'ї.

Соціалістична правова сім'я є однією з наймолодших правових сімей: її виникнення пов'язане з появою у XX столітті країн соціалістичного табору, проте наразі ця правова сім'я вже практично перестала існувати в Україні. Однак наша держава є правонаступницею УРСР, а відповідно правова система незалежної України почала своє формування саме з реально існуючих на період отримання незалежності правових відносин соціалістичної правової сім'ї. Правова система країн соцтабору за своєю природою належала до романо-германської правової сім'ї, але з утвердженням комуністичної ідеології відбулася поява самостійної сім'ї

права.

Головна особливість соціалістичної сім'ї права – це її базування на марксистському філософському вченні, яке зовсім не було аналогом філософських доктрин у західних країнах. Це було офіційне визнане вчення, і всяке інше вчення вважалося не лише помилковим, а й небезпечним, загрозливим для суспільного устрою. Право, за марксистською концепцією, – це знаряддя класової боротьби, що служить захисту інтересів панівного класу і збереженню вигідної для нього суспільної нерівності. Воно може бути визначене як сукупність суспільних норм, що регламентують відносини панування між правлячими і підлеглими класами в тій частині, в якій ці відносини не можуть зберегтися без опори на примусову силу добре організованої держави. Що стосується держави, то це організація панівного класу, за допомогою якої цей клас забезпечує придушення експлуатованого класу й охорону своїх інтересів. Держава була й залишається революційною. Завдяки цій марксистській точці зору право у країнах соцтабору трактувалося вельми своєрідним чином, і йому відводилася відмінна від західноєвропейської роль [5].

В окремих аспектах соціалістична правова сім'я зберігала риси романо-германської правової сім'ї. Норма права завжди розглядалася як загальне правило поведінки. Зберігалися система права та юридична термінологія. Але водночас нове ідеологічне наповнення внесло значні перетворення у структурні елементи, запозичені з континентального права. Основним джерелом соціалістичного права спочатку була революційна правосвідомість, а пізніше – нормативно-правові акти (закони), що закріплюють положення, в яких виражалася воля трудящих і всього народу, керованого комуністичною партією. Хоча насправді ці нормативно-правові акти швидше виражали волю та інтереси партійно-державного апарату. Панувало вузько нормативне розуміння права. Приватне право перебувало в тіні публічного права. Праву був властивий характер імперативу, воно було найтіснішим чином пов'язане з державною політикою, було її аспектом, забезпечувалося партійною владою та примусовою силою правоохоронних, а якщо необхідно – то й каральних органів. Судова практика не визнавалася джерелом права, їй відводилася

роль тлумача права. У країнах соціалістичної правової сім'ї контроль за конституційністю законів не провадився. Після розвалу світової соціалістичної системи, хоча її риси й досі збереглися на Кубі, у КНДР і Китаї, у правових системах цих країн відбулися істотні зміни [5].

Таким чином, після проголошення незалежності в Україні формується нова національна правова система. Вона очищена від комуністичної ідеології та партійно-догматичного нальоту. Орієнтиром спрямованості нова правова система вибирає сім'ю романо-германського права як найпоширенішу в західній Європі. Але поки що правова система України, перебуваючи в перехідному періоді, значною мірою зберігає риси колишньої соціалістичної правової сім'ї [5].

В умовах сьогодення М. Мірошніченко вважає, що правова система України орієнтована на аналіз зв'язків між рівнями і компонентами правової системи не в категоріях залежності чи інструментального забезпечення, а на принципах кооперації, і в такий спосіб забезпечує доктринальний консенсус між організаційним і соціальним її рівнями, а отже, може бути корисною в подальшому розвитку теорії правової системи в частині подолання наявної в літературі псевдодихотомічної суперечності правової системи як об'єкта дослідження, що виражається в дуалізмі понять «правова» і «юридична» та відмові від термінів «широке» та «вузьке» її розуміння. Вказує, що складність правової системи є не причиною, а продуктом її цілісності, джерело якої перебуває не в середині системи, а в сукупності зв'язків із зовнішнім середовищем. Дає можливість сформувати компактний термінологічний ряд для опису неперервного процесу генези в просторово-синхронному і процесуально-діахронному зрізах. Діалектика синхронії та діахронії відображає зв'язки функціонування і генези, які в онтологічному вимірі не можуть бути відокремлені; демонструє історичну спадкоємність між етапами, стадіями, фазами генези правової системи [4].

За соціокультурними (сутнісними) ознаками правова система кваліфікується як правова форма буття конкретного суспільства в етноментальній інтерпретації; як відображення загального рівня правового розвитку суспільства від потестарних форм його існування до цивілізаційних включно; як духовний вимір діяльності, специфіка якої на

відміну від фізичної чи біологічної дії включає в себе важливі в житті людини мову та інші духовні цінності, ментальні символи культури; як специфічну систему норм, принципів (і в соціальному, і в юридичному аспектах) – істотного компонента культури, який виражає значущі для суспільства і держави форми взаємодії людей, набуваючи завдяки юридичному (позитивному) праву офіційного статусу і загальнообов'язковості; як сума суспільних досягнень у правовому розвитку, вираженого в принципах соціального і юридичного права; як цілісна багаторівнева і багатофункціональна інформаційна система, здатна до саморозвитку і самоорганізації; як різновид соціально-правової пам'яті. Правова системи України в контексті генези структури правових систем – це підсистема суспільства, що є цілісним соціально-правовим, нормативно-регулятивним комплексом з відповідними соціально-юридичними межами правового впливу на соціум та правового регулювання ним, функціонує в чітко визначених територіально-державних (або політико-географічних) межах України, інтегрує найсуттєвіші риси українського права, а генеза правової системи є суттю вираження еволюції українського суспільства в рамках західної моделі соціокультурної регуляції з індивідуалістичними і приватновласницькими пріоритетами розвитку [4, с. 377-385]. На думку К. Степаненко, правова система України нині перебуває на піці інтеграційних світових процесів. Її можна схарактеризувати як систему перехідного типу, яку потрібно розвивати й конкретизувати знання про неї, вносити осмисленні пропозиції з приводу її вдосконалення шляхом відкидання недоцільних застарілих та рудиментів та наповнення її новими якісними чинниками, реальними в нашому суспільстві та прогресивними, до яких прагне українське суспільство [6].

Ми не можемо повністю погодитися із точки зору О. Чукаєвої, яка з посиланням на Ю. Оборотова пропонує виділити особливу правову сім'ю – євразійську, оскільки правова система України (зокрема Росії та Білорусі) дуже відрізняється від романо-германської правової системи, системи загального права та інших правових систем. На їх погляд, це пов'язано з тим, що розвиток правової системи України необхідно пов'язувати не з утворенням давньоруської або сучасної української держави, а зі становленням цивілізації, спочатку слов'янської, а потім – євразійської, у

якій більшою мірою наявний монголо-тюркський елемент, що був утілений у правову систему України, коли її території перебували у складі Російської імперії [7]. Однак підтримуємо запропоновані вченою напрямки вдосконалення правової системи України шляхом ефективної інтеграції української правової системи в систему європейського права; водночас виявляємо об'єктивні можливості створити реальний ефективний механізм правового регулювання з «європейськими стандартами» суспільних відносин у побудові демократичних інститутів у системі права й держави України. Це має стати основним напрямом розвитку компаративного права в Україні на сучасному етапі. Саме компаративне право є основним інструментом в аналізі можливостей забезпечення правових гарантій, існування реального правового розв'язання проблем державного управління, які виникають у сучасних суспільних відносинах України [8].

Слушною є точка зору А. Мерник, яка доводить, що на правову систему в умовах глобалізації покладаються найважливіші завдання: по-перше, легально-формальне закріплення відповідних глобалізаційних тенденцій, забезпечення входження держави у світове співтовариство; по-друге – керування глобалізаційними процесами стосовно конкретної держави, їх обмеження, спрямування в певне русло задля убезпечення від негативних наслідків, пов'язаних із неузгодженістю національної правової системи, її можливостей, зі світовими тенденціями, а також із небезпекою потрапити в руйнівну залежність від найбільш розвинених країн, зайнявши місце своєрідного придатка у світовому співтоваристві [9].

У свою чергу необхідно погодитися з точки зору М. Хаустової, що сучасна українська правова система є правовою системою перехідного типу, має статус правової системи перехідного типу, перебуває ще в стадії перехідного періоду і зберігає певні залишки попередньої, соціалістичної системи. Обраний шлях дозволяє прогнозувати поступове приєднання правової системи України до сім'ї романо-германського права після успішного завершення політико-правових реформ. [10].

Висновки. Усе вищевикладене дає можливість формувати такі особливості щодо правової системи України на перехідному етапі розвитку держави:

- 1) не звертаючи увагу на будь-які потрясіння при входженні

українських земель до складу Російської, Австро-Угорської чи радянської імперій та Румунського королівства, правова система України завжди належала до германської гілки романо-германської правової сім'ї, зокрема виходячи з критерію, що основними джерелами права завжди визнавалися нормативно-правові акти;

2) треба зазначити, що унікальні прогресивні положення «Руської правди» у процесі історичного розвитку у складі іноземних держав призвели до того, що вони фактично були втрачені, а вітчизняна система права сформувалася на основі германської гілки романо-германської правової сім'ї, проте на більшості території України (крім Галичини, Закарпаття та Буковини, які входили до складу Австро-Угорської імперії) не безпосередньо, а через призму імперських традицій Росії та з урахуванням комуністичних псевдоцінностей, що існували в ній після приходу до влади більшовиків;

в умовах сьогодення наше суспільство рішуче відмовляється від всього російсько-імперського та комуністичного минулого, у повному обсязі це стосується й правової системи, з якої видаляються всі застарілі положення, і вона наповнюється європейськими цінностями та європейськими стандартами, побудованими на кращих цінностях і традиціях як романо-германської, так і англосаксонської правових сімей щодо забезпечення справедливості та ефективності правового захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб, зокрема від свавілля з боку держави.

Отже, особливостями правової системи Україна на сучасному перехідному етапі розвитку держави є інтенсивне її повернення до традиційних та сучасних цінностей романо-германської правової сім'ї, в першу чергу германської її гілки, яка доповнюється кращими положеннями французької гілки цієї правової сім'ї та судовими прецедентами Європейського суду з прав людини на основі запозичення філософських правових засад справедливого відновлення прав, свобод та інтересів приватних осіб, зокрема від свавілля з боку суб'єктів владних повноважень.

Список використаних джерел:

1. Помаранчева революція. Національний меморіальний комплекс героїв небесної сотні. Музей революції гідності. 2019. URL: <https://maidanmuseum.org/uk/storinka/pomarancheva-revolyuciya>
2. Революція Гідності. Національний меморіальний комплекс героїв небесної сотні. Музей революції гідності. 2019. URL: <https://maidanmuseum.org/uk/storinka/revolyuciya-gidnosti>
3. Галунько В. Вітчизняна війна українського народу 2014–2015 рр. Науковий вісник публічного та приватного права. 2015. Вип. 2. С. 3-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppp_2015_2_3
4. Мірошниченко М. Генезис правової системи України: теоретико-методологічний аспект: дисертація. 12.00.01. Київ: Університет «Україна», 2015. 432 арк.
5. Соціалістична правова сім'я. Васильєв А. Теорія права і держави: підручник. За загальною А. Васильєва. Київ, КНТ. 2010. URL: <https://lawbook.online/ukraine-gosudarstva-prava-teoriya/sotsialistichna-pravova-simya-72165.htm>
6. Степаненко К. Поняття та функції правової системи України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції 2017. Ч. С. 24-27.
7. Оборотов Ю. Євразійська правова сім'я: перетворення нашого права. Конституційне будівництво в Україні: теорія і практика : матеріали міжн. наук.-пр- акт. конф., присв. 4-й річниці Конституції України, 1–3 червня 2000 р.; Закарпаття, Україна. Ужгород, 2000. С. 195–198.
8. Чукаєва О. До проблеми типології правової системи сучасної України. *Juris Europensis Scientia*. 2019. № 4. С. 20-24.
9. Мерник А. Українська національна правова система в умовах глобалізаційних процесів. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 6. С. 37-42.
10. Хаустова М. Правова система України: особливості становлення та сутнісні риси Державне будівництво та місцеве самоврядування Випуск 21. 2011. С. 64-75.
11. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. ст. 260.

12. Про забезпечення права на справедливий суд. Закон України. Відомості Верховної Ради. 2015. № 18, № 19-20, ст.132.
13. Виконання зобов'язань у практиці Касаційного цивільного суду. Ліга. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/VSS00658?an=1>
14. Цивільний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. ст. 356.
15. Романо-Германський тип (сім'я) правових систем. Скакун О. Теорія права і держави. 2018. URL: https://pidru4niki.com/1262091843012/pravo/teoriya_prava_i_derzhavi

УДК 342.9:347.963

Трунін Д. Ю.

СОЦІАЛЬНА ОБҐРУНТОВАНІСТЬ ТА ФАКТИЧНИЙ ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАГЛЯДОВОЇ ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ

Проаналізовано соціальну обґрунтованість та фактичний зміст адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення наглядової функції прокуратури в Україні. Здійснено науковий аналіз правової природи наглядової функції прокуратури як складової її правоохоронної діяльності та з'ясовано її місце в системі забезпечення законності й захисту прав людини. Наглядова функція прокуратури реалізується через здійснення контролю за додержанням законів органами, уповноваженими на проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового розслідування, а також при застосуванні заходів примусового характеру. Соціальна обґрунтованість такої функції визначається потребою підтримання балансу між державним примусом і гарантіями захисту прав і свобод людини. Виникнення наглядової діяльності зумовлене об'єктивними потребами суспільства щодо запобігання незаконному використанню владних повноважень і недопущення свавілля з боку суб'єктів державного примусу. Здійснено науковий аналіз філософсько-правових, кримінологічних та теоретико-правових засад соціальної

зумовленості прокурорського нагляду. Установлено, що потреба здійснення незалежного прокурорського контролю впливає із засади стримування концентрації владних повноважень і недопущення їх свавільного використання. Відсутність належного контролю за діяльністю правоохоронних органів може призводити до інституційної девіації, незаконного застосування державного примусу, вибіркового кримінального переслідування та втрати суспільної довіри до системи правосуддя. Обґрунтовано, що прокурорський нагляд є не лише засобом правового контролю, а й інструментом соціального захисту суспільства від надмірної концентрації владних повноважень у діяльності правоохоронних органів. Визначено фактичний зміст адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення наглядової функції прокуратури як систем реальних суспільних взаємозв'язків і практичної діяльності суб'єктів, що виникають у процесі реалізації наглядових повноважень. Він виявляється через здійснення організаційних, координаційних, контрольних, інформаційних та процедурних дій прокурорів й інших учасників відповідних правовідносин. Доведено, що адміністративно-правові норми не створюють фактичні відносини самотійно, а лише надають уже наявним суспільним взаємозв'язкам юридично визначеної форми. Фактичні відносини є первинною соціальною основою виникнення адміністративно-правових відносин у досліджуваній сфері як взаємозв'язок між соціальною зумовленістю наглядової діяльності та формуванням її фактичного змісту.

Ключові слова: адміністративно-правові відносини, верховенство права, державний примус, дізнання, досудове розслідування, законність, інституційний контроль, кримінальне провадження, негласні слідчі дії, оперативно-розшукова діяльність, права людини, прокурорський нагляд, процесуальне керівництво, правоохоронні органи.

The social substantiation and factual content of administrative-legal relations in the sphere of ensuring the supervisory function of the prosecutor's office in Ukraine have been analyzed. A scientific analysis of the legal nature of the supervisory function of the prosecutor's office as a component of its law-enforcement activity has been conducted, and its place within the system of

ensuring legality and protecting human rights has been determined. The supervisory function of the prosecutor's office has been found to be implemented through the exercise of control over compliance with laws by bodies authorized to conduct operational-search activities, inquiry procedures, and pre-trial investigations, as well as in the application of coercive measures. The social substantiation of this function has been shown to derive from the need to maintain a balance between state coercion and guarantees for the protection of human rights and freedoms. The emergence of supervisory activity has been established as being conditioned by objective societal needs aimed at preventing the unlawful exercise of power and arbitrary actions by subjects of state coercion. It has been emphasized that the supervisory function of the prosecutor's office constitutes an important institutional mechanism for maintaining legality and ensuring the rule of law. A scientific analysis of the philosophical-legal, criminological, and theoretical-legal foundations of the social conditioning of prosecutorial supervision has been carried out. It has been established that the necessity for independent prosecutorial control stems from the principle of restraining the concentration of public authority and preventing its arbitrary exercise. The absence of adequate control over the activities of law-enforcement agencies may result in institutional deviations, unlawful application of state coercion, selective criminal prosecution, and a decline in public confidence in the justice system. Scientific approaches concerning the impact of prosecutorial independence on the maintenance of legality and the stability of the rule-of-law state have been generalized. It has been substantiated that prosecutorial supervision functions not only as a legal oversight mechanism but also as an instrument of social protection against excessive concentration of authority within law-enforcement institutions. The factual content of administrative-legal relations in the sphere of ensuring the supervisory function of the prosecutor's office has been defined as a set of actual social interactions and practical activities of entities arising in the course of exercising supervisory powers. It has been determined that such factual content is manifested through organizational, coordination, control, informational, and procedural activities carried out by prosecutors and other participants in the relevant legal relations. It has been demonstrated that administrative-law norms do not independently create factual relations but

merely provide already existing social interactions with a legally defined form. Factual relations have been substantiated as constituting the primary social basis for the emergence of administrative-legal relations within the sphere under study. The interrelationship between the social conditioning of supervisory activity and the formation of its factual content has been established. It has been emphasized that the factual content of administrative-legal relations ensures the practical implementation of the supervisory function of the prosecutor's office and serves as a foundation for subsequent legal regulation.

Keywords: *administrative-legal relations, criminal proceedings, detective inquiry, human rights, institutional control, investigative activities, legality, operational-search activity, procedural guidance, prosecutorial oversight, rule of law, state coercion, covert investigative actions, pre-trial investigation.*

Вступ. Сучасний розвиток України як демократичної та правової держави супроводжується зростанням вимог до забезпечення законності в діяльності органів, наділених владними повноваженнями щодо застосування державного примусу. Особливе місце в цій системі займають органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове розслідування, оскільки їх діяльність безпосередньо пов'язана з можливістю обмеження конституційних прав і свобод людини. За таких умов важливого значення набуває діяльність прокуратури щодо забезпечення дотримання законності у відповідній сфері. Наглядова функція прокуратури є одним із ключових інституційних засобів запобігання незаконному використанню владних повноважень та забезпечення належного функціонування механізму захисту прав людини. Це зумовлює потребу наукового осмислення її соціальної природи та змісту адміністративно-правових відносин, що виникають у процесі її реалізації.

Огляд останніх досліджень. До перспектив публічного адміністрування забезпечення наглядової функції прокуратури в Україні звертали свою увагу науковці Г. Біндер, Г. Борецько, О. Броневицька, В. Галуцько, Л. Головій, А. Горбач, Ю. Гридасов, І. Дандюранд, О. Дрозд, П. Єпринцев, О. Єщук, А. Іванищук, М. Кастро, С. Короєд, Т. Кравцова, В. Курило, Ю. Лісіцина, В. Луцик, В. Навроцька, А. О'Рурк, В. Олефір, І.

Погрібний, І. Риженко, Р. Саунін, І. Серкевич, Р. Су, В. Сухонос, Б. Телефанко, І. Ткаченко та ін. Їх наукові праці присвячені дослідженню правової природи прокуратури, особливостей її функцій, забезпеченню законності в діяльності правоохоронних органів, реалізації прокурорського нагляду, процесуального керівництва, організаційно-правових механізмів функціонування прокуратури та захисту прав людини. Водночас потребує подальшого наукового осмислення вплив реальних суспільних відносин на формування адміністративно-правового забезпечення наглядової діяльності прокуратури.

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити соціальну обґрунтованість адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення наглядової функції прокуратури в Україні, з'ясувати їх фактичний зміст, правову природу та особливості реалізації у сфері забезпечення законності й захисту прав людини.

Виклад основних положень. Правоохоронна функція прокуратури є одним із пріоритетних напрямків діяльності держави, спрямованим на забезпечення законності, захист прав, свобод і законних інтересів людини, суспільства та держави, а також на підтримання правопорядку. У сучасних умовах діяльність прокуратури характеризується поєднанням правозахисних, координаційних і наглядових повноважень, реалізація яких забезпечує належне функціонування системи кримінальної юстиції. Правоохоронна функція прокуратури має комплексний характер і охоплює різні сфери правозастосовної діяльності, насамперед пов'язані з додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове розслідування, а також із виконанням судових рішень у кримінальних провадженнях. Вона реалізується через здійснення публічного обвинувачення, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та прокурорського нагляду у визначених законом сферах. Складовою правоохоронної функції прокуратури є здійснення наглядової діяльності, що полягає в забезпеченні додержання вимог законодавства підконтрольними органами та посадовими особами під час провадження оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування і виконання заходів, пов'язаних з

обмеженням особистої свободи людини. [1].

Виходячи з положень загальної теорії права, правовідносини не виникають самі по собі, а є юридичною формою реальних суспільних відносин, які складаються між людьми, соціальними спільнотами та інституціями у процесі їхньої життєдіяльності. Саме суспільні відносини є первинною соціальною основою правового регулювання, тоді як норми права надають їм юридичної визначеності, упорядкованості та гарантованості державою. Фактичний зміст правовідносин становлять реальні суспільні зв'язки, інтереси, потреби та соціально значуща поведінка їх учасників. Юридичний зміст правовідносин реалізується через суб'єктивні права, юридичні обов'язки та повноваження, за допомогою яких забезпечується реалізація й захист відповідних інтересів [2].

Сутність фактичних відносин як правової категорії полягає в тому, що вони становлять реальний зміст суспільних взаємодій, які виникають у процесі діяльності суб'єктів та згодом отримують нормативне оформлення. Вони виникають не самотійно, а на основі фактичних суспільних зв'язків, які існують у певній сфері суспільного життя. Такі відносини відображають об'єктивні потреби суспільства, інтереси його учасників та практичні процеси взаємодії між ними. Після нормативного врегулювання фактичні відносини набувають форми адміністративно-правових відносин, у межах яких визначаються права, обов'язки та владні повноваження учасників. При цьому юридичне регулювання не створює фактичні зв'язки, а лише надає їм організованого характеру, забезпечуючи їх упорядкування та охорону державою [3].

В аспекті предмета нашого наукового аналізу слід відзначити, що соціальна обґрунтованість наглядової функції прокуратури полягає в суспільній потребі забезпечення балансу між владними повноваженнями державних органів та захистом прав, свобод і законних інтересів людини. Наглядова діяльність виникла не як самотійна бюрократична конструкція, а як відповідь на об'єктивну соціальну потребу запобігання зловживанням владою, незаконному обмеженню прав людини та порушенням принципу верховенства права. В. Сухонос наголошує, що правозахисна місія прокуратури виявляється не лише як окрема функція, а як складова усіх конституційних функцій прокуратури, що безпосередньо пов'язує нагляд із

суспільною потребою охорони прав людини [4]. У підручнику з прокурорського права підкреслюється, що нагляд за додержанням законів при застосуванні заходів примусу та під час досудового розслідування спрямований на забезпечення законності при втручанні держави у сферу особистої свободи громадян [5]. Водночас сучасні дослідження щодо функцій прокуратури вказують, що наглядова та запобіжна функції тісно взаємопов'язані, оскільки боротьба зі злочинністю реалізується не лише через реагування на порушення, а й через їх попередження [6].

Соціальна обґрунтованість наглядової функції прокуратури бере початок із філософсько-правового положення про потребу обмеження державної влади та недопущення її перетворення на свавілля. Ще Ш.-Л. Монтеск'є у праці «Про дух законів» обґрунтовував, що будь-яка влада схильна до розширення меж власного впливу, а тому потребує системи стримувань і противаг. У сучасній теорії права ця ідея трансформувалася у принцип верховенства права, згідно з яким державні інституції самі підпорядковуються праву. Органи дізнання та досудового розслідування володіють одними з найбільш інтенсивних інструментів державного примусу – затриманням особи, проведенням обшуків, використанням прихованих засобів контролю та збиранням доказів. Саме тому суспільство потребує незалежного професійного суб'єкта, який би здійснював контроль за законністю використання таких повноважень. Наглядова функція прокуратури соціально виправдовується потребою створення інституційного бар'єра між законним державним примусом і потенційним зловживанням владою [7].

Юридична спільнота виходить із закономірності: чим більшим є обсяг дискреційних повноважень органу, тим вищим має бути рівень незалежного контролю за його діяльністю. Слідчий або оперативний працівник постійно ухвалює рішення щодо оцінювання доказів, напрямків розслідування та застосування процесуальних засобів. За відсутності прокурорського нагляду дискреція може трансформуватися у вибіркове застосування закону, суб'єктивізм або професійну корпоративну залежність. В англомовних дослідженнях підкреслюється, що прокурори мають забезпечувати законність діяльності поліції через надання незалежної правової оцінки їх діям і постійного контролю за дотриманням

правових стандартів [8].

Наука пояснює потребу прокурорського нагляду через ризик виникнення інституційної девіації правоохоронних органів. Дослідження показують, що організації, які тривалий час функціонують без незалежного зовнішнього контролю, мають тенденцію до формування закритих корпоративних механізмів самозахисту. Наслідками можуть бути приховування службових помилок, штучне покращення статистики, вибіркове переслідування або ігнорування окремих порушень закону. Досвід реформування поліцейських систем показує, що саме незалежний контроль є одним із механізмів запобігання таким явищам. В англомовних працях щодо прокурорського контролю за діяльністю поліції наголошується, що відсутність реальної підзвітності призводить до втрати суспільної довіри до правоохоронних інституцій [9].

Відсутність нагляду незалежних, професійних і високоморальних прокурорів може призвести до суттєвих соціально-правових деформацій у системі кримінальної юстиції. До таких наслідків належать незаконні затримання, вибіркове кримінальне переслідування, маніпулювання доказами, приховування службових зловживань, використання незаконних методів отримання інформації та політично мотивоване застосування кримінально-процесуальних механізмів. У довгостроковій перспективі подібні явища спричиняють руйнування суспільної довіри до правоохоронних органів і судової системи, що негативно впливає на легітимність державної влади загалом. У міжнародних дослідженнях неодноразово підкреслюється, що незалежність прокурорів має поєднуватися з ефективними механізмами нагляду та відповідальності, оскільки лише за таких умов забезпечується неупередженість, суспільна довіра та дотримання принципу верховенства права [10].

У державах, де прокуратура або інститути прокурорського нагляду є слабкими, недостатньо незалежними чи фактично не здатні здійснювати ефективний контроль за правоохоронними органами. Досвід Сомалі свідчить, що недостатньо ефективний інституційний контроль за діяльністю правоохоронних органів та слабкість засобів незалежного нагляду можуть спричинити системні порушення прав людини. У міжнародних дослідженнях та доповідях правозахисних організацій

зафіксовано випадки свавільних затримань, застосування насильства до затриманих, тортур, переслідування журналістів і порушення права на справедливий судовий розгляд. Зокрема, Human Rights Watch повідомляла про системні порушення стандартів справедливого суду військовими судами Сомалі, а сучасні правозахисні джерела вказують на випадки незаконного затримання журналістів та застосування насильства з боку правоохоронців [11].

Адміністративно-правові відносини – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються у процесі реалізації функцій публічного адміністрування, здійснення виконавчої влади, а також забезпечення публічного інтересу. Вони є особливим видом правових відносин, оскільки виникають у сфері публічно-владної діяльності держави та інших уповноважених суб'єктів. Обов'язковою ознакою таких відносин є участь суб'єкта владних повноважень, який реалізує адміністративну компетенцію. Зміст адміністративно-правових відносин утворюють взаємопов'язані суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників. Суб'єктами цих відносин можуть бути органи державної влади, органи місцевого самоврядування, посадові особи, фізичні та юридичні особи, а також інші адресати адміністративного впливу [12]. Виходячи з того, що адміністративно-правові відносини є поєднанням фактичних суспільних відносин і адміністративно-правових норм, які надають фактичним суспільним відносинам адміністративно-правової форми, розрізняють фактичний і юридичний зміст адміністративно-правових відносин. Фактичний зміст адміністративно-правових відносин – це фактичні соціальні, економічні, культурні, політичні та інші відносини, які отримали через опосередкування адміністративно-правових норм свою юридичну форму. Вони зберегли фактичний зміст, але завдяки адміністративно-правовим нормам набули нових якостей [13, с. 43].

На думку І. Ткаченко, сутність фактичних відносин як правової категорії полягає в тому, що вони становлять реальні суспільні взаємозв'язки соціального, економічного, політичного, культурного та іншого характеру, які існують не залежно від їх подальшого юридичного оформлення. Фактичні відносини набувають юридичної форми через

опосередкування нормами права, однак при цьому не втрачають власної соціальної природи. Фактичний зміст правовідносин відображає реальну поведінку суб'єктів та об'єктивні суспільні процеси, які передують правовому регулюванню. Норми права не створюють такі відносини з нуля, а надають їм нових юридичних властивостей [14]. А. Горбач доводить, що фактичні відносини – це реальні суспільні зв'язки соціального, економічного, політичного, культурного та іншого характеру, які виникають у процесі життєдіяльності суспільства. Вони є поєднанням фактичних суспільних відносин і норм адміністративного права, які надають цим відносинам юридичної форми. Фактичний зміст таких відносин становлять реальні суспільні процеси та взаємодія учасників, які існували до їх правового опосередкування [15].

В Україні фактичні адміністративно-правові відносини у сфері наглядової функції прокуратури в Україні виявляються у процесі правотворчості, що відображено в нормах адміністративного права, як системи підзаконної правотворчості та виконавчої діяльності, що здійснюється із застосуванням інструментів публічного адміністрування та спрямована на створення належних правотворчих (підзаконної правотворчості) організаційних, кадрових, інформаційних і процедурних умов для здійснення прокурорами наглядових повноважень.

Тим самим формуються ґрунт для визначення юридичного змісту в аналізованій нами сфері насамперед через основоположні норми Конституції України та профільного Закону України від 14 жовтня 2014 № 1697-VII «Про прокуратуру», норми якого зокрема виписують, що наглядові функції прокуратури – це встановлені Конституцією України та Законом України «Про прокуратуру» напрямки діяльності органів прокуратури, що реалізуються через здійснення контролю за додержанням вимог законодавства суб'єктами, які наділені повноваженнями щодо застосування заходів державного примусу та обмеження прав і свобод людини. Їх зміст охоплює здійснення нагляду за законністю діяльності органів, уповноважених на проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового розслідування, а також нагляду за додержанням законодавства під час виконання судових рішень у кримінальних провадженнях і застосування інших заходів примусового характеру,

пов'язаних з обмеженням особистої свободи особи. Функціональне призначення такого нагляду полягає в забезпеченні режиму законності, охороні прав і свобод людини та громадянина, а також у недопущенні незаконного використання повноважень суб'єктами державного примусу [16].

Висновки. Соціальна обґрунтованість наглядової функції прокуратури визначається об'єктивною суспільною потребою створення інституційних засобів забезпечення балансу між владними повноваженнями держави та потребою гарантування прав і свобод людини. Здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового розслідування пов'язане із застосуванням заходів державного примусу, які потенційно можуть істотно обмежувати конституційні права особи. Саме тому в умовах правової держави виникає потреба незалежного суб'єкта, який здійснював би контроль за законністю реалізації таких повноважень. Наглядова функція прокуратури забезпечує додатковий рівень правового захисту особи від незаконного втручання державних органів у сферу її прав та свобод.

Науково-правова обґрунтованість наглядової функції прокуратури впливає з філософсько-правових, кримінологічних та теоретико-правових положень щодо потреби стримування концентрації владних повноважень у діяльності правоохоронних органів. Наукові праці та міжнародні дослідження доводять, що правоохоронні інституції за відсутності незалежного контролю можуть формувати тенденції до корпоративної замкнутості, інституційної девіації та надмірного розширення дискреційних повноважень. Наслідком цього можуть бути незаконні затримання, маніпулювання доказами, політично мотивоване кримінальне переслідування та інші порушення законності. Незалежний прокурорський нагляд у цьому аспекті є не лише юридичним, але й соціальним механізмом підтримання довіри суспільства до системи правосуддя.

Соціальна обґрунтованість наглядової функції прокуратури визначає фактичні суспільні відносини щодо потреби, доцільності та неможливості існування сучасної правової держави без належного контролю за діяльністю суб'єктів державного примусу. Такі суспільні відносини виникли не внаслідок нормативного припису, а сформувалися історично як відповідь суспільства на потребу обмеження державної влади та

недопущення її свавільного використання. Саме суспільний запит на законність і захист прав людини став фактичною основою виникнення правових механізмів прокурорського нагляду. Відсутність такого нагляду створює передумови для руйнування принципу верховенства права та виникнення ризику підміни права адміністративною доцільністю.

Фактичний зміст адміністративно-правових відносин у сфері наглядової функції прокуратури виявляється в реальній взаємодії прокурорів з органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове розслідування. До таких відносин належать перевірка законності процесуальних рішень, надання вказівок, здійснення процесуального керівництва, координація діяльності та реагування на порушення законності. Такі взаємозв'язки фактично існують ще до їх нормативного закріплення та виникають через об'єктивну потребу забезпечення правопорядку. Адміністративно-правові норми лише надають цим фактичним взаємозв'язкам визначеної юридичної форми.

Це виявляється через систему організаційних та забезпечувальних дій, необхідних для реалізації прокурорських повноважень. До них належать підзаконна правотворчість, видання адміністративних актів, здійснення фактичних дій, проведення координаційних заходів, використання електронного врядування та внутрішнього контролю. Зазначені дії виникають як реальні суспільні відносини між учасниками відповідної діяльності та об'єктивно забезпечують функціонування механізму прокурорського нагляду. Їх фактичний зміст визначається не юридичною конструкцією, а реальною практикою взаємодії між суб'єктами владних повноважень. Він відображає реальні соціальні процеси забезпечення законності під час застосування державного примусу, виявляється через діяльність прокурорів щодо недопущення порушень прав людини, перевірки законності рішень правоохоронних органів та забезпечення виконання встановлених законодавством процедур.

Отже, соціальна обґрунтованість адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення наглядової функції прокуратури полягає в об'єктивно існуючій суспільній потребі створення правових засобів забезпечення законності під час реалізації державного примусу та захисту прав і свобод людини. Її зміст визначається потребою встановлення балансу між

владними повноваженнями правоохоронних органів і гарантіями недопущення їх свавільного використання. Така обґрунтованість виникає як наслідок існування реальних суспільних відносин, у межах яких державні органи отримують можливість застосовувати заходи, що обмежують права та свободи особи. Вона також виявляється в суспільному запиті на незалежний, професійний та неупереджений контроль за діяльністю органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове розслідування.

Фактичний зміст адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення наглядової функції прокуратури – це реальні суспільні взаємозв'язки та практична діяльність суб'єктів, які виникають у процесі забезпечення та реалізації наглядових повноважень органів прокуратури. Він виявляється через фактичну поведінку прокурорів, посадових осіб правоохоронних органів, органів дізнання, досудового розслідування, установ виконання покарань та інших учасників відповідних відносин. Його зміст виражається у здійсненні реальних організаційних, координаційних, контрольних, інформаційних, процедурних та інших дій, спрямованих на забезпечення законності й дотримання прав людини.

Список використаних джерел:

1. Драч Д. Прокурорський нагляд: український та європейський досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 132–136.
2. Теорія держави і права : підручник. Харків: Консум, 2011. 656 с.
3. Кравцова Т. Поняття та особливості адміністративно-правових відносин у сфері надання державної допомоги суб'єктам господарювання. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 6 (12). С. 132–139.
4. Сухонос В. Прокуратура в механізмі української держави: проблеми теорії та практики : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2009. 40 с.
5. Прокурорське право: навчальний посібник / Г.Д. Борецько, О.М. Броневицька, Ю. Лісіцина, В. В. Луцик, В. В. Навроцька, І. Р. Серкевич, Б.М. Телефанко; за заг. ред. В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 640 с.
6. Єспринцев П. С. Прокуратура України в державному механізмі запобігання організованій злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 400–404. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/100>

7. Dandurand Y. The Role of Prosecutors in Promoting and Strengthening the Rule of Law. *Crime, Law and Social Change*. 2007. Vol. 47(4). Pp. 247–259.
8. American Bar Association. ABA Standards for Criminal Justice: Prosecutorial Investigations. Third Edition. *American Bar Association*. 2014. URL: https://www.americanbar.org/groups/criminal_justice/standards/ProsecutorialInvestigations/.
9. O'Rourke A. Structural Overdelegation in Criminal Procedure. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 2013. Vol. 103(2). P. 407–474.
10. Consultative Council of European Prosecutors (CCPE). Independence, Accountability and Ethics of Prosecutors. Opinion No. 13 (2018). Council of Europe. 2018. URL: <https://www.coe.int/en/web/ccpe/opinion-no.-13-2018-on-independence-accountability-and-ethics-of-prosecutors>.
11. Somalia Security and Justice Public Expenditure Review. Federal Republic of Somalia. GMF07 Africa. Washington, DC: International Bank for Reconstruction and Development. *The World Bank*. 2017. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/644671486531571103/pdf/Somalia-Security-and-justice-sector-public-expenditure-review.pdf>
12. Адміністративне право України : підручник / [Галунько В.В., Олефір В.І., Гридасов Ю. В., Іванищук А. А., Короед С. О.] Херсон : ХМД, 2013. Т.1 : Загальне адміністративне право. Академічний курс. 393 с.
13. Галунько В.В., Курило В.І., Короед С.О. та ін. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В.В. Галунько , В.І. Курило , С.О. Короед , О.Ю. Дрозд, І.В. Гиренко, О.М. Єшук, І.М. Риженко, А.А. Іванищук, Р.Д. Саунін, І.М. Ямкова]; за ред. проф. В.В. Галунька. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 272 с.
14. Ткаченко І. Поняття, зміст та структура правовідносин у сфері соціального захисту громадян. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 3–4. С. 62–69.
15. Горбач А. Структура адміністративно-правових відносин. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (9). Т. 3. С. 173–176.
16. Про прокуратуру : Закон України; Перелік від 14 жовтня 2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 2-3. ст.12
17. Прокуратура України: навч.-метод. посібник / кол. авт. Полянський Ю.Є., Косюта М. В., Билиця І. О. та ін. Одеса : Фенікс, 2020. 285 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Баришніков Максим Романович, аспірант Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України

Бойко В'ячеслав Петрович, кандидат юридичних наук, здобувач наукового ступеня доктора юридичних наук Науково-дослідного інституту публічного права

Зубов Олександр Сергійович, кандидат юридичних наук, здобувач наукового ступеня доктора юридичних наук

Кудін Анелія Андріївна, аспірантка Національного університету біоресурсів і природокористування

Левенко Олександр Сергійович, здобувач Науково-дослідного інституту публічного права

Невінгловська Юлія Михайлівна, здобувачка Науково-дослідного інституту публічного права

Некрасова Наталія Іванівна, науковий співробітник Науково-дослідного інституту публічного права

Ріхтер Владислав Володимирович, здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук Науково-дослідного інституту публічного права

Розсоха Сергій Сергійович, докторант Науково-дослідного інституту публічного права

Тополя Руслан Володимирович, докторант Науково-дослідного інституту публічного права

Трунін Даниїл Юрійович, здобувач Науково-дослідного інституту публічного права

Щавинська Юлія Михайлівна, здобувачка Науково-дослідного інституту публічного права

Яра Олена Сергіївна, кандидат юридичних наук, професорка, докторант Науково-дослідного інституту публічного права

НАУКОВИЙ ВІСНИК ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

Випуск 6, 2020

Том 3

Відповідальний за випуск — В. В. Галунько

Коректор: В. М. Демченко

Комп'ютерне верстання – В. М. Демченко